

Kwalitatieve data analyseren

Leerdoelen

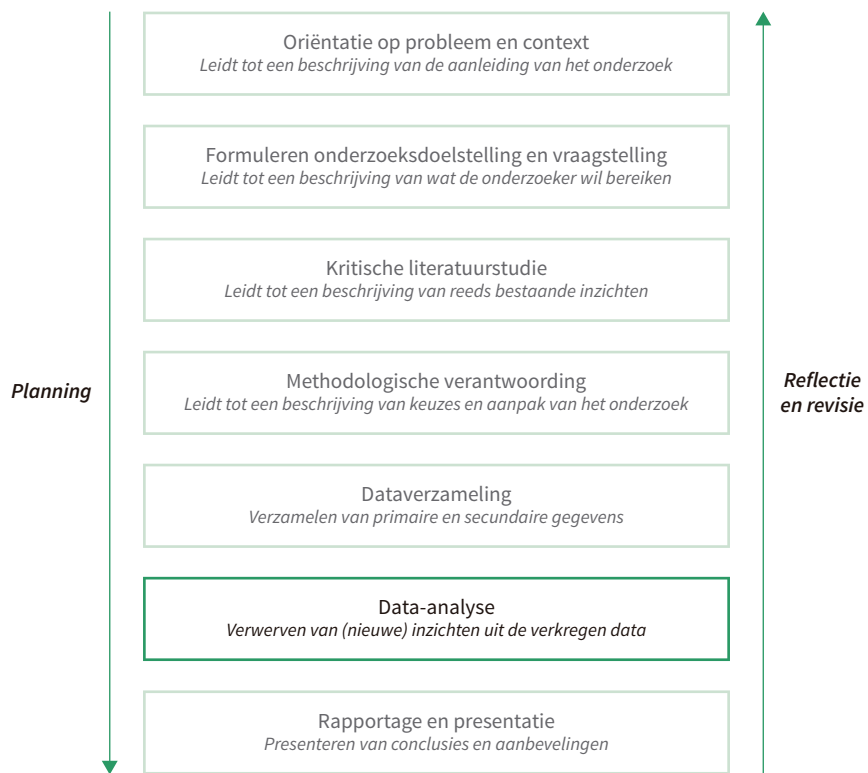
Na bestudering van dit hoofdstuk moet je:

- ▶ de belangrijkste aspecten kennen waar je rekening mee moet houden als je kwalitatieve data gereedmaakt voor analyse, inclusief de analyse van deze data met behulp van de computer CAQDAS;
- ▶ een audio-opname van een interview of interview aantekeningen kunnen transcriberen en een databestand kunnen maken voor (computer)analyse;
- ▶ de verschillen tussen kwalitatieve en kwantitatieve data kennen en begrijpen wat de consequenties zijn van deze verschillen voor de analyse van kwalitatieve data;
- ▶ deductieve en inductieve analytische methoden om kwalitatieve data te analyseren kunnen bespreken en kunnen gebruiken;
- ▶ redenen kunnen aangeven voor het kwantificeren van kwalitatieve data als analysemethode.

11.1 Inleiding

KWALITATIEVE DATA Niet-numerieke data of data die niet gekwantificeerd zijn.

Dit hoofdstuk is bedoeld om je te helpen kwalitatieve data te analyseren. Figuur 11.1 geeft aan waar we zijn in ons onderzoeksproces. **Kwalitatieve data** zijn alle niet-numerieke data die niet gekwantificeerd zijn; deze kunnen bij alle onderzoeksstrategieën voorkomen (paragraaf 4.5). Dit kan variëren van een korte lijst met antwoorden op open vragen in een onlinevragenlijst tot volledig uitgewerkte verslagen van een diepte-interview of een integraal verslag van een focusgroepbijeenkomst of een documentenanalyse; we noemen dit transcripts. Om ze te kunnen gebruiken, moet je deze data analyseren en de betekenis ervan begrijpen. Methoden voor kwalitatieve analyse kunnen je hierbij helpen, zodat je betekenis kunt geven aan de data, patronen – de rode draad – kunt herkennen en mogelijk een theorie kunt ontwikkelen aan de hand van je data. Deze omvatten zowel deductieve als inductieve analysemethoden, en net als bij het in elkaar zetten van een legpuzzel, variëren ze van een eenvoudige categorisatie van antwoorden tot methoden voor het vinden van verbanden tussen verschillende categorieën.

FIGUUR 11.1

Het onderzoeksproces

COMPUTER-ASSISTED QUALITATIVE DATA ANALYSIS SOFTWARE

(CAQDAS) Analysesoftware die gebruikt kan worden in een of meer van de volgende processen bij het analyseren van kwalitatieve data: projectmanagement, databaseer, en het opstellen van hypothesen en theorieën.

Kwalitatieve data komen voort uit open vragen die bijvoorbeeld tijdens interviews of focusgroepen gesteld worden. Je hebt dan de mogelijkheid om door te vragen om te achterhalen wat de respondent echt vindt. Kwantitatieve data komen veelal voort uit een gestructureerde vragenlijst. Je gaat dan bijvoorbeeld op zoek naar frequenties, gemiddelden of je wilt de samenhang tussen bepaalde variabelen berekenen.

Je kunt ervoor kiezen om de kwalitatieve data te analyseren met behulp van software. Dit noemen we **Computer Assisted Qualitative Data Analyses Software (CAQDAS)**. Hoewel het gebruik van analysesoftware voor kwantitatieve data vrijwel universeel is, is het gebruik van CAQDAS voor kwalitatieve data dat nog niet.

In dit hoofdstuk bouwen we voort op de ideeën in eerdere hoofdstukken over het verzamelen van data. Maar anders dan in hoofdstuk 10 gaan we niet uit van de veronderstelling dat je een computer kunt gebruiken voor het organiseren en analyseren van je data. Hoewel we in sommige uitgewerkte voorbeelden verschillende softwarepakketten noemen en daar schermafbeeldingen van geven, worden deze alleen gebruikt om algemene aspecten van de analyse te illustreren en betekent dit niet dat je dergelijke software moet gebruiken.

In dit hoofdstuk houden we ons bezig met zaken die je in overweging moet nemen in de analyse- en planningsstadia van je onderzoeksproject, en omschrijven we een aantal analytische methoden. We bespreken in het bijzonder:

- de verschillen tussen kwantitatieve en kwalitatieve data (paragraaf 11.2);
- het voorbereiden van je data voor de analyse, waaronder de transcriptie van data en waar van toepassing de vereisten voor CAQDAS (paragraaf 11.3);
- de rol die theorie bij kwalitatieve analyse speelt (paragraaf 11.4);
- de aard van kwalitatieve analyse (paragraaf 11.5);
- het gebruik van analysehulpmiddelen (paragraaf 11.6);
- deductieve analyseprocedures (paragraaf 11.7);
- inductieve analyseprocedures (paragraaf 11.8);
- het gebruik van CAQDAS voor kwalitatieve analyse (paragraaf 11.9).

11.2 Verschillen tussen kwalitatieve en kwantitatieve data

Veel auteurs maken een onderscheid tussen kwalitatief en kwantitatief onderzoek (Billiet, 1996; Bryman, 1988; Easterby-Smith et al., 2008; Swanborn, 1994; Wester, 1987). Deze verschillen kunnen ons helpen begrijpen wat nodig is om data op een zinnige manier te analyseren. In schema 11.1 vind je drie belangrijke verschillen tussen kwantitatieve en kwalitatieve data. Kwalitatieve data worden gekenmerkt door hun rijkdom en volheid, die gebaseerd zijn op de mogelijkheid die je hebt om een onderwerp op zo'n reëel mogelijke manier te onderzoeken (Robson, 2002).

Het karakter van de verzamelde kwalitatieve data heeft consequenties voor de analyse. Tijdens de analyse moeten de niet-gestandaardiseerde en complexe data die je verzameld hebt, gecondenseerd (samengevat), ingedeeld (gecategoriseerd) of opnieuw gestructureerd worden in de vorm van een verhaal (*narrative*) ter ondersteuning van een betekenisvolle analyse. Wanneer je dit niet doet, krijg je hooguit een impressionistisch idee van de betekenis van de data. Hoewel het mogelijk is om in dit stadium bepaalde diagrammen en zelfs statistische methoden te gebruiken, zoals de frequentie van het voorkomen van bepaalde categorieën data (paragrafen 10.3 en 10.4), analyseer je de kwalitatieve data die je verzamelt waarschijnlijk door een conceptueel kader te creëren. Dit kan voorafgaand aan, tijdens of na het verzamelen van je data gebeuren.

De analyse van kwalitatieve data is een veeleisend proces en moet dan ook niet als een 'gemakkelijke optie' gezien worden. Er zijn zelfs mensen die de data die ze hebben verzameld lange tijd laten liggen zonder ze te analyseren, omdat ze niet zeker weten hoe ze de analyse moeten uitvoeren. Het is van belang dat je voor het verzamelen van de data goed beredeneert hoe je de data later gaat analyseren. Bijvoorbeeld aan de hand van sleutelwoorden, kernbegrippen van het onderzoek

SCHEMA 11.1*Verschillen tussen kwantitatieve en kwalitatieve data*

Bronnen: ontwikkeld op basis van Dey (1993); Healy en Rawlinson (1994); ervaringen van de auteurs en de bewerkster.

KWANTITATIEVE DATA	KWALITATIEVE DATA
Gebaseerd op betekenissen die van getallen zijn afgeleid	Gebaseerd op betekenissen die door woorden worden uitgedrukt
Verzamelen resulteert in numerieke en gestandaardiseerde data	Verzamelen resulteert in niet-gestandaardiseerde data, die in categorieën moeten worden ingedeeld
Analyse wordt door middel van diagrammen en statistische methoden uitgevoerd	Analyse wordt uitgevoerd door middel van conceptualisatie

die je uit de literatuurstudie hebt en labels die je in staat stellen de data te categoriseren.

Als je de verschillende fasen hebt doorlopen van het formuleren en het verduidelijken van je onderzoeksonderwerp (hoofdstuk 2), het bestuderen van de literatuur (hoofdstuk 3), het kiezen van een onderzoeksstrategie (hoofdstuk 4), het nadenken over de gepaste steekproef (hoofdstuk 7), het verkrijgen van toegang en het inschatten van ethische problemen en hierover onderhandelen (hoofdstuk 5), het verzamelen van je data (hoofdstukken 6, 8 en 9), wil vervolgens niet tegengehouden worden door het feit dat je dit soort data niet zou kunnen analyseren. Evenmin wil je ‘een slecht cijfer krijgen’, omdat men je analyse van de verzamelde data een zwak aspect van je werk vindt, dat twijfels oproept over de grondigheid, de navolgbaarheid en de validiteit van de conclusies die je uit de data trekt.

Er zijn nog twee andere aspecten aan deze waarschuwing verbonden. Ten eerste moet je nadenken over de analyse van data op het moment dat je een voorstel voor een kwalitatief onderzoek formuleert (Marshall en Rossman, 2006; Baarda et al., 2005). Ten tweede analyseer je kwalitatieve data waarschijnlijk tijdens het verzamelen van je data en ook daarna, wat we hieronder in detail zullen bespreken.

11.3 Je data voor analyse voorbereiden

Zoals we in de hoofdstukken 6, 8 en 9 hebben gezien, kunnen kwalitatieve data in uiteenlopende vormen voorkomen. In hoofdstuk 9 hebben we gezien hoe waarnemingen niet alleen in een schema kunnen worden vastgelegd, maar ook in beeld kunnen worden gebracht. Bovendien werd de rol van het maken van audio-opnamen genoemd, evenals het maken van aantekeningen, waarbij het belang werd benadrukt van het transcriberen van zowel de opnamen als van de aantekeningen om ervoor te zorgen dat er geen data verloren gaan. Daarnaast zagen we in hoofdstuk 8 dat open vragen kunnen worden gebruikt om kwalitatieve data van de respondenten te verkrijgen. Deze data worden schriftelijk vastgelegd door de respondent of door een interviewer. In hoofdstuk 6 hebben we bij de bespreking van secundaire data laten zien hoe documentaire data beschikbaar zijn zowel in geschreven vorm, waaronder bedrijfsdocumenten, rapporten, e-mails en kranten, als in niet-geschreven vorm, zoals audio- en video-opnamen. In deze paragraaf concentreren we ons op het omzetten van kwalitatieve data naar tekst in een tekstverwerker, omdat dit de vorm is die je waarschijnlijk in je analyse gebruikt. Als onderdeel hiervan bespreken we de algemene vereisten voor het gebruik van Computer Assisted Qualitative Data Analyses (CAQDAS).

11.3.1 Kwalitatieve data transcriberen

TRANSCRIPTIE Het geschreven verslag van wat een deelnemer (of respondent) heeft gezegd als antwoord op een vraag, of wat deelnemers (respondenten) tegen elkaar hebben gezegd in een gesprek, in hun eigen woorden.

In hoofdstuk 8 hebben we benadrukt dat in niet-gestandaardiseerde interviews (voor kwalitatief onderzoek), er gewoonlijk een audio-opname van het interview wordt gemaakt, die vervolgens wordt **getranscribeerd**, dat wil zeggen, gereproduceerd als een geschreven verslag waarin de feitelijke woorden worden weergegeven. We hebben ook benadrukt dat je als interviewer niet alleen geïnteresseerd moet zijn in wat de respondenten zeggen, maar ook in de manier waarop ze het zeggen. Dat betekent dat het transcriberen van interviews op audio-opnamen tijdrovend is. Je wilt niet alleen precies vastleggen wat er is gezegd en door wie, maar je wilt ook iets kunnen zeggen over de toon waarop iets werd gezegd en over de non-verbale communicatie van de deelnemers. Houd er rekening mee dat een gemiddeld interview resulteert in een transcript van vijftien tot twintig pagina's. Je moet er ook voor zorgen dat het transcript gekoppeld kan worden aan contextuele informatie over het interview (paragraaf 9.3.4).

Je kunt je interviews beter zo snel mogelijk nadat je ze hebt opgenomen transcriberen, om te voorkomen dat er zich een hele stapel audio-opnamen met het bijbehorende transcriptiewerk gaat vormen. Gelukkig zijn er manieren om de tijd die je zelf moet besteden aan het transcriberen van interviews terug te brengen. Deze worden samengevat in schema 11.2, samen met de problemen die zich bij elke methode kunnen voordoen. Zoals je in schema 11.2 ziet, is het van belang dat de transcriptie nauwkeurig gebeurt, ongeacht de manier die je gebruikt om de data te transcriberen. Eventuele transcriptiefouten moet je verbeteren, dit noemen we het opschonen van de data. Nadat dit gebeurd is, sturen sommige onderzoekers een kopie van de transcriptie naar de respondent voor een laatste controle ('members check'). Hoewel dit kan helpen om de nauwkeurigheid van de transcriptie te garanderen, is het onze ervaring dat geïnterviewden vaak hun eigen grammatica en taalgebruik willen corrigeren.

Je moet elk interview dat je transcribeert als een apart tekstverwerkingsbestand opslaan. Kies hierbij een bestandsnaam die de vertrouwelijkheid en anonimiteit bewaart, maar die je gemakkelijk kunt herkennen en die belangrijke informatie codeert. Als je dit doet, begint de bestandsnaam van een interview altijd met het nummer van het interview én de initialen van de geïnterviewde en bewaart hij de bestanden van de transcripties voor elk project in een aparte subdirectory. Verdere delen van de bestandsnaam geven meer details. Zo is bijvoorbeeld het bestand '26MMOrg1.doc' de transcriptie van het **26e** interview, **Man**, **Manager**, gehouden in **Organisatie1**. Omdat sommige softwareprogramma's alleen bestandsnamen van maximaal acht tekens kunnen gebruiken, is het mogelijk dat je je bestandsnamen tot die lengte moet beperken.

Bij het transcriberen van interviews en groepsinterviews moet je onderscheid kunnen maken tussen de interviewer en de respondenten of participanten. Dat betekent dat je duidelijke labels moet hebben voor het identificeren van de spreker, zoals '17VA' voor de **17e** geïnterviewde die een **V**rouwelijke **A**dministrateur is. Dit is in de transcriptie beter zichtbaar als ze met hoofdletters worden aangegeven. Je moet ook onderscheid kunnen maken tussen eventuele onderwerpkoppen, vragen en antwoorden. Een manier om dit te doen, afhankelijk van de specifieke vereisten van je software, is de onderwerpkoppen in **HOOFDLETTERS** te plaatsen, vragen in *cursief* schrift en antwoorden in het standaardlettertype op te nemen. Het belangrijkste is dat je in al je transcripties dezelfde methode consistent toepast. Sommige auteurs raden aan om specifieke transcriptiesymbolen te gebruiken om diep

Op MyLab vind je een voorbeeld van een transcriptie van een interview.

ALTERNATIEF	MOGELIJKE PROBLEMEN
Huur een professionele typiste in voor het transcriberen van je audio-opname	<ul style="list-style-type: none"> • Extra kosten. • Belangrijke data zoals pauzes, kuchen, zuchten e.d. mogelijk niet genoteerd. • Je raakt zelf niet vertrouwd met de data omdat je die zelf niet transcribeert. • De transcriptie moet toch nog zorgvuldig worden gecontroleerd omdat er fouten in kunnen sluipen.
‘Dicteer’ je audio-opnamen met behulp van spraakherkenningssoftware aan je computer	<ul style="list-style-type: none"> • Je moet erachter komen welke spraakherkenningssoftware het beste met je stem overweg kan. • Je moet de spraakherkenningssoftware leren om je stem te herkennen. • Je moet de gehele audio-opname beluisteren én dicteren. • De transcriptie moet toch nog zorgvuldig worden gecontroleerd, omdat de software niet geheel betrouwbaar is.
Transcribeer alleen die delen van de audio-opname die van belang zijn voor je onderzoek (steekproef nemen)	<ul style="list-style-type: none"> • Je moet eerst de gehele opname minstens twee keer zorgvuldig beluisteren. • Je kunt mogelijk bepaalde dingen missen, waardoor je later weer moet terugkeren naar de audio-opname. • De delen die je transcribeert, moeten toch nog zorgvuldig worden gecontroleerd.
Spraakherkenningssoftware, bijvoorbeeld DRAGON	<ul style="list-style-type: none"> • Je mist mogelijke nuances in tonatie. • Spelling en interpunctie.

SCHEMA 11.2

Alternatieve methoden om de benodigde tijd voor het transcriberen van audio-opnamen te verminderen

inademen, overlappingen in het praten en verandering van intonatie te noteren. Een nuttige lijst met transcriptiesymbolen vind je in de bijlage van Silverman (2007).

In een transcript van een meer gestructureerd interview moet je ook het nummer van de vraag en de vraag zelf in je transcript opnemen. Als je bijvoorbeeld het vraagnummer ‘V27’ aan het begin van je vraag zet, kun je vraag 27 snel terugvinden. Door de volledige vraag in je transcript op te nemen, zul je ook veel minder snel het antwoord van de respondent verkeerd interpreteren.

Als je audio-opnamen of je eigen aantekeningen transcribeert, moet je van tevoren bedenken hoe je de transcripties gaat analyseren. Vaak gebruiken onderzoekers verschillende kleuren letters om de deelnemers aan een groepsgesprek van elkaar te onderscheiden of om non-verbale reacties, bijvoorbeeld een zenuwachtig lachje, weer te geven in een transcript. Je moet wel voorzichtig zijn in het gebruik van deze en andere mogelijkheden van je tekstverwerker als je de data met behulp van een softwareprogramma gaat analyseren. Deze programma’s hebben vaak strikt gedefinieerde bestandsformaten, waardoor kenmerken als **vet** en *cursief* die je met je tekstverwerker kunt genereren, verdwijnen als je databestand wordt geïmporteerd (Peters, 2007).

De volgende checklist voor het transcriberen van je interview vat een aantal belangrijke overwegingen en handelingen samen.

- Heb je erover nagedacht hoe je je data wilt analyseren en ben je er zeker van dat je transcriptie dit gemakkelijker zal maken?
- Heb je duidelijke labels gekozen voor de interviewer en de respondent, en heb je ze op consistente wijze gebruikt?
- Heb je de vragen van de interviewer volledig in je transcript opgenomen?
- Heb je je getranscribeerde data opgeslagen in een apart bestand voor elk interview?
- Wordt in je bestandsnaam de vertrouwelijkheid en anonimiteit bewaard, terwijl je ook gemakkelijk belangrijke informatie kunt herkennen?
- Heb je je transcriptie op nauwkeurigheid gecontroleerd, en waar nodig de data ‘opgeschoond’?

- ❑ (Als je van plan bent CAQDAS te gaan gebruiken) Zal het softwarepakket dat je gaat gebruiken je helpen om je data effectief te beheren en te analyseren? Met andere woorden, zal het dat doen waar je het voor nodig hebt?
- ❑ (Als je van plan bent CAQDAS te gaan gebruiken) Zijn de transcripties die je hebt opgeslagen compatibel met het CAQDAS-pakket dat je van plan bent te gaan gebruiken, zodat je geen kenmerken van het tekstverwerkerbestand verliest bij het importeren van de data?
- ❑ (Als je van plan bent CAQDAS te gaan gebruiken) Heb je je transcript gecontroleerd op nauwkeurigheid en de data 'opgeschoond' voordat je ze in CAQDAS importeert?
- ❑ Heb je aparte back-ups gemaakt van elk databestand, bijvoorbeeld op een externe schijf, usb-stick of cd?

11.3.2 Elektronische tekstdata, inclusief gescande documenten, gebruiken

Voor sommige vormen van tekstdata, zoals bijvoorbeeld e-mailinterviews (paragraaf 9.3) of elektronische versies van documenten, waaronder e-mails, blogs en rapporten op internet, zijn je data al in elektronische vorm opgeslagen. Maar ook al zijn deze data al elektronisch opgeslagen, dan moet je waarschijnlijk toch enige tijd besteden aan het klaarmaken voor analyse. Dit houdt waarschijnlijk in dat je ervoor moet zorgen dat, indien nodig, de data:

- op geschikte wijze anoniem gemaakt zijn, door bijvoorbeeld aparte codes voor jezelf en voor verschillende respondenten te gebruiken;
- op de juiste wijze voor analyse zijn opgeslagen, bijvoorbeeld één bestand voor elk interview, de notulen van elke vergadering of elk beleidsstuk van een organisatie;
- geen typefouten bevatten, en als deze voorkwamen, ze 'opgeschoond' zijn.

De checklist hierboven kan hiervoor nuttig zijn. Als je van plan bent om CAQDAS te gebruiken voor documenten die niet elektronisch beschikbaar zijn, moet je deze scannen en met een tekstherkenningsprogramma (OCR-programma) omzetten voor je tekstverwerker en ervoor zorgen dat ze een formaat hebben dat compatibel is met het gekozen pakket.

11.3.3 Het interactieve karakter van het proces

Het verzamelen en analyseren van data en het ontwikkelen en verifiëren van proposities zijn onderling sterk verweven en interactieve processen. Het analyseren vindt zowel tijdens het verzamelen van de data als daarna plaats (Kvale, 1996). Deze analyse helpt je de richting te bepalen voor het verzamelen van data, vooral als je een inductieve, grounded theorybenadering volgt (paragraaf 11.8). Als er hypothesen uit je data naar voren komen, of als je begint met het verzamelen van data aan de hand van een al uitgewerkt theoretisch kader of uitgewerkte proposities en mogelijk zelfs hypothesen (paragraaf 11.8), zul je proberen deze te toetsen door ze te vergelijken met de cases in je onderzoek (Erlandson et al., 1993; Glaser en Strauss, 1967; Wester en Peters, 2009). Het essentiële punt is de relatieve flexibiliteit die dit proces je biedt.

Het interactieve karakter van verzamelen en analyseren van data stelt je in staat om tijdens het verzamelen en analyseren belangrijke thema's, patronen en verbanden te ontdekken. Met andere woorden, deze patronen en dergelijke kunnen ontstaan tijdens het proces van verzamelen en analyseren van data. Hierdoor kun je je bestaande data opnieuw categoriseren, om te zien of deze thema's, patronen

en verbanden voorkomen in de cases waarvoor je al eerder data hebt verzameld. Je kunt ook je methode voor het verzamelen van nieuwe data aanpassen, om te zien of ze voorkomen in cases die je van plan bent te onderzoeken (Strauss en Corbin, 2008). Dit is een verschil met kwantitatief onderzoek. Dit is een meer lineair proces, waarbij je vanuit de literatuurstudie de data verzamelt en daarna analyseert.

Het parallelle proces van data verzamelen en analyseren heeft ook gevolgen voor de manier waarop je je tijd indeelt en je data en verwante documentatie organiseert. Zoals we in paragraaf 9.3.6 hebben besproken, moet je interviews of waarnemingen zo organiseren dat er voldoende tijd overblijft om een transcript te maken of om een reeks aantekeningen op te schrijven of uit te typen, en deze te analyseren voordat je begint aan de volgende sessie data verzamelen of voordat je verdere interviews gaat houden. Misschien kun je ook wat tijd tussen de interviews vinden om een oppervlakkige analyse uit te voeren en zo mogelijk vragen of stellingen in je volgende interviews aan te passen.

11.4 Benaderingen van kwalitatieve analyse

In onze bespreking van onderzoeksbenaderingen in paragraaf 4.2 hebben we aangegeven dat je het verzamelen en analyseren van data kunt benaderen ofwel vanuit een deductief ofwel vanuit een inductief perspectief. Als je je onderzoeksproject begint vanuit een deductieve benadering, probeer je een bestaande theorie te gebruiken om de methode te vormen die je gebruikt voor het kwalitatief onderzoek en voor de aspecten van de data-analyse. Als je je onderzoeksproject begint vanuit een inductieve benadering, probeer je een theorie op te bouwen die in voldoende mate een basis heeft in een aantal relevante cases. In deze paragraaf bespreken we het verschil tussen het gebruik van theorie bij het begin van je onderzoek om kwalitatieve data te analyseren, en het begin van je onderzoek om data te verzamelen en te verkennen zonder een vooraf bepaald theoretisch of beschrijvend kader (Yin, 2003).

11.4.1 Een deductieve benadering gebruiken

Als je gebruikmaakt van een bestaande theorie voor het formuleren van je onderzoeksvragen en -doelstellingen, kun je de theoretische stellingen waarmee je dit hebt gedaan ook gebruiken om een kader te vormen voor het organiseren en richtinggeven van de data-analyse (Yin, 2003). Er is een discussie over deze methode zoals die op kwalitatieve analyse wordt toegepast. Een argument tegen deze methode luidt als volgt: 'Het vooraf specificeren van een theorie is minder gunstig vanwege de mogelijkheid dat bepaalde zaken die onderzocht zouden moeten worden, prematuur worden uitgesloten, en verder vanwege de mogelijkheid dat theoretische constructies bovenmatig afwijken van de ideeën van de deelnemers in een bepaalde sociale situatie.' (Bryman, 1988, p. 81). Daarom kent een deductieve manier van onderzoeken, vanuit een theorie en/of hypothese (zie hoofdstuk 4) veelal een kwantitatieve benadering.

Kwalitatief onderzoek heeft veelal een inductieve benadering. Tijdens je zoektocht stel je vragen in je onderzoeksveld en parallel daaraan doe je een literatuurstudie. Hierdoor wordt je onderzoek gekoppeld aan de bestaande kennis op het gebied van je onderwerp en het biedt je een eerste analytisch kader.

Om een theoretisch of een beschrijvend kader te ontwerpen, moet je de belangrijkste variabelen, componenten, thema's en onderwerpen in je onderzoeksproject

bepalen, en de voorspelde of veronderstelde verbanden daartussen (Yin, 2003). Een beschrijvend kader bouw je op eerdere ervaringen en op je verwachtingen.

11.4.2 Een inductieve benadering gebruiken

Als alternatief voor de deductieve methode kun je beginnen met het verzamelen van data om deze vervolgens te onderzoeken om te zien op welke thema's of onderwerpen je je moet concentreren (Glaser en Strauss, 1967; Schatzman en Strauss, 1973; Strauss en Corbin, 2008; Wester, 1987; Yin, 2003). Deze inductieve benadering is een moeilijk te volgen strategie, die voor een onervaren onderzoeker niet altijd succesvol zal zijn (Yin, 2003). Dit zal waarschijnlijk het geval zijn als je gewoon maar begint met het verzamelen van data zonder ze te onderzoeken om vast te stellen welke thema's naar voren komen als je onderzoek vordert. Als je op deze manier data verzamelt – aanvankelijk met een verkennend doel – moet je de data tijdens het verzamelen analyseren en een conceptueel kader ontwikkelen als leidraad voor je verdere werk. Dit wordt ook de grounded (gefundeerde) theory-methode genoemd, vanwege de aard van de theorie of verklaring die naar boven komt als resultaat van het onderzoeksproces.

In deze benadering:

- begin je zo'n onderzoek niet met een vooraf gedefinieerd theoretisch kader;
- vind je verbanden tussen je data en ontwikkel je vragen en hypothesen of stellingen om deze te toetsen;
- ontstaat de theorie uit het proces van data verzamelen en analyseren.

Je moet een dergelijke methode echter beginnen met een duidelijk onderzoeksdoel voor ogen. Als je een inductieve methode met succes wilt gebruiken, kan het zijn dat je hiervoor veel tijd en middelen nodig hebt. Het verkennen staat hier centraal. Je kunt natuurlijk ook voldoende antwoorden vinden op je vooraf gestelde vragen en daarmee je onderzoek succesvol afronden. Het ontwikkelen van een grounded theory is misschien ook wel het hoogst mogelijke (academische) doel. Het is ook waarschijnlijk dat deze methode enkele elementen van de deductieve methode combineert, terwijl je probeert om een theoretische positie te ontwikkelen en de toepasbaarheid daarvan wilt toetsen door verder data te verzamelen en te analyseren. Je kunt dus beginnen met hetzij een inductieve, hetzij een deductieve methode, maar in de praktijk kun je elementen van beide methoden combineren in je onderzoek.

In de volgende paragraaf bespreken we drie (soorten) analyseprocedures om data op een kwalitatieve manier te analyseren. Vervolgens gaan we in op de vraag hoe deze verschillende procedures bij een deductieve benadering en bij een inductieve benadering worden gebruikt (paragrafen 11.7 en 11.8).

11.5 Soorten kwalitatieve analyseprocedures

Uit de kenmerken die in schema 11.1 worden opgenoemd, blijkt dat het om zeer uiteenlopende data gaat. Hier komt nog bij dat er, of juist hierdoor, geen standaardprocedure bestaat om dit soort data te analyseren. Toch is het mogelijk om de analyse van de data in drie soorten procedures in te delen:

- betekenissen samenvatten (condenseren);
- betekenissen in categorieën indelen (groeperen);
- betekenissen aan de hand van een verhaal structureren (ordenen).

Al deze procedures kunnen apart of in combinatie worden gebruikt om de interpretatie van je data te ondersteunen. Sommige procedures om kwalitatieve data te analyseren, zijn sterk gestructureerd, terwijl er bij andere een veel minder gestructureerde analyse wordt gebruikt. Hieraan verwant is de mate waarin de methode geformaliseerd is. Sommige methoden om kwalitatieve data te analyseren zijn sterk geformaliseerd, bijvoorbeeld wanneer de data in categorieën worden ingedeeld. Andere methoden leunen veel sterker op de interpretatie van de onderzoeker, bijvoorbeeld wanneer betekenissen aan de hand van een verhaal worden gestructureerd. Zoals we in paragraaf 11.4 hebben gezien, kun je de verschillende procedures ook van elkaar onderscheiden op basis van de vraag of ze deductief of inductief worden gebruikt. Sommige procedures kunnen deductief worden gebruikt: de categorieën en codes waarmee de data worden geanalyseerd zijn dan afgeleid van de theorie (vanuit je literatuurstudie) en volgen een vooraf vastgesteld analytisch kader. Andere procedures kunnen inductief beginnen, zonder vooraf vastgestelde *a priori*-categorieën en codes die de analyse sturen. Hierbij focus je je vooral op 'opmerkelijke zaken' die je respondent benoemt. Deze manieren om kwalitatieve analyseprocedures van elkaar te onderscheiden, worden in schema 11.3 als drie dimensies weergegeven. Uiteraard zijn er nog meer dimensies te onderscheiden.

Deze manieren om kwalitatieve analyses van elkaar te onderscheiden, kunnen problematisch zijn als ze worden gebruikt om analysestrategieën of procedures in kaart te brengen. Zo kunnen analyses uit de grounded theorybenadering (zie de bespreking in paragraaf 11.8.4) meer of minder gestructureerd zijn of een meer of minder vaste procedure volgen, afhankelijk van de precieze strategie die wordt gevolgd. Doorgaans kun je de verschillende kwalitatieve analyseprocedures met deze dimensies echter gemakkelijker vergelijken. Je moet ook voorzichtig zijn met je handelen dat op deze dimensies is gebaseerd. Zo moet je ook bij een procedure waarbij interpreteren voorop staat, analytisch te werk gaan (Coffey en Atkinson, 1996; Tesch, 1990). Deze drie dimensies staan dus niet voor een hogere kwaliteit aan een van de uiteinden van het continuüm.

Voordat we een aantal verschillende manieren beschrijven om kwalitatieve data op inductieve of deductieve wijze te analyseren, bespreken we de drie eerder genoemde soorten procedures: samenvatten, in categorieën indelen en aan de hand van een verhaal structureren. We gaan ook in op het gebruik van analysehulpmiddelen, zoals samenvattingen, memo's voor jezelf en een onderzoekslogboek. Met deze procedures en hulpmiddelen kun je kwalitatieve data analyseren om:

1. deze te begrijpen;
2. de data uit de verschillende transcripten en je aantekeningen te integreren;
3. belangrijke thema's of patronen te vinden om nader te onderzoeken;
4. theorieën te ontwikkelen en/of te toetsen die op de gevonden patronen of verbanden zijn gebaseerd;
5. conclusies te trekken of te verifiëren (Kvale, 1996; Miles en Huberman, 1994).

11.5.1 Data samenvatten

Nadat je aantekeningen of een transcript van een interview of observatiesessie hebt gemaakt, kun je een samenvatting maken van de belangrijkste punten die eruit

naar voren komen. In deze samenvatting comprimeer je langere uitspraken tot kortere uitspraken, waarin de hoofdbetekenis van wat er gezegd of waargenomen is in enkele woorden opnieuw wordt geformuleerd (Kvale, 1996). Bij samenvatten condenseer je dus de betekenis van grote stukken tekst in een kleiner aantal woorden. Door een samenvatting te maken, raak je vertrouwd met de belangrijkste thema's die uit het interview of de observatie naar voren zijn gekomen en wordt duidelijker hoe je deze nader zou kunnen onderzoeken in volgende dataverzamingsrondes. Eventuele verbanden tussen thema's kun je noteren, zodat je er later op terug kunt komen om te kijken of ze echt bestaan. Het is ook nuttig om opmerkingen te maken over de persoon of personen die je geïnterviewd of geobserveerd hebt, de setting waarin het interview heeft plaatsgevonden en of er iets tijdens het interview of de observatie is gebeurd dat van invloed zou kunnen zijn op de data die je verzameld hebt.

Wanneer je de samenvatting hebt gemaakt van de belangrijkste punten die uit het interview of de observatie en de context naar voren zijn gekomen, moet je deze bij je aantekeningen of transcript voegen, zodat je er later nog eens naar kunt kijken (Robson, 2002).

Kwalitatieve data als documenten van een organisatie kunnen ook worden samengevat. Deze data (bijvoorbeeld notulen van vergaderingen, interne rapporten, briefings, planningen en roosters) kunnen op zichzelf al een belangrijke bron van informatie zijn, maar je kunt ze ook gebruiken om de andere data die je verzamelt te verifiëren (zie paragraaf 4.5 over triangulatie). Bij het gebruik van documentatie is het nuttig om een samenvatting te maken waarin je niet alleen een overzicht van de belangrijkste punten geeft, maar ook beschrijft wat het doel van het document is, wat het te maken heeft met je werk en waarom het belangrijk is. Dit soort samenvattingen kan nuttig zijn wanneer je bij een latere analyse wilt verwijzen naar de databron (dat wil zeggen het document) en naar de manier waarop je categorische data in categorieën zijn ingedeeld.

11.5.2 Data in categorieën indelen

Het indelen van data in categorieën staat voor twee activiteiten: categorieën ontwikkelen en deze aan betekenisvolle data koppelen. Hierdoor ga je verbanden en/of patronen zien en ontwikkel je verder de categorieën die je gebruikt. Je kunt zo ook proposities ontwikkelen die je later kwantitatief verder wilt onderzoeken en mogelijk kun je zelfs hypothesen formuleren en die later toetsen.

Categorieën afleiden

Je kunt categorieën afleiden van je data of van je theoretisch kader (zie de paragrafen 11.4, 11.6 en 11.8) en dit zijn in feite de codes of labels die je zult gebruiken om je data in groepen in te delen. Ze geven je onderzoeksproject een eerste structuur waarmee je je data verder kunt ordenen en analyseren.

De categorieën die je kiest, worden bepaald door je onderzoeksdoelstelling en onderzoeksvragen. Zo kan een andere onderzoeker met een ander onderzoeksdoel (heel) andere categorieën baseren op dezelfde data (Dey, 1993). Dat betekent niet dat de ene onderzoeker gelijk heeft en de andere niet, maar dat ze de data op een andere manier interpreteren. Stellen dat er drie hoofdbronnen zijn om namen voor deze categorieën te bedenken:

- je gebruikt termen die ook in je data voorkomen;
- je baseert de categorieën op de termen die je respondenten gebruiken ('*in vivo*'-codes);

- je leidt de categorieën af van de termen die in de bestaande theorie en onderzoeksliteratuur worden gebruikt (Strauss en Corbin, 2008).

De categorieën die je opstelt, moeten onderdeel zijn van een samenhangend stel categorieën, zodat ze een goedgestructureerd kader bieden voor je analyse. Er wordt ook wel gesteld dat 'categorieën twee aspecten moeten hebben: een intern aspect – ze moeten betekenisvol zijn met betrekking tot de data – en een extern aspect – ze moeten betekenisvol zijn met betrekking tot andere categorieën' (Dey, 1993, pp.96–97). Categorieën die je in eerste instantie ontwikkelt, zijn meestal beschrijvend, vooral wanneer je een inductieve, gefundeerde benadering gebruikt. Naarmate je analyse zich verder verdiept, ontwikkel je een meer hiërarchische benadering van de indeling in categorieën van je data, waarbij je voor sommige categorieën codes of labels ontwikkelt en deze gebruikt om analytische verbanden tussen de data aan te geven en om de data te interpreteren (King, 2004; Strauss en Corbin, 2008).

11.5.3 Data tot eenheden vormen

De volgende activiteit in het analyseproces, de data tot eenheden smeden, bestaat uit het toekennen van relevante 'stukken' data, die we data-eenheden noemen, aan de juiste categorie of categorieën die je hebt ontworpen. Een data-eenheid kan bestaan uit een aantal woorden, een regel van een transcriptie, een zin, een aantal zinnen, een complete paragraaf of een ander stuk tekstdata dat bij de categorie past (zie kader 11.2).

Bij de verwerking van je data kun je gebruikmaken van software of je kunt het handmatig doen. In het laatste geval kun je in de marge van het afschrift of van je aantekeningen een label met de juiste categorie (of categorieën) toekennen aan een data-eenheid. Deze kun je dan kopiëren, uitknippen en op een datakaart bevestigen of op een andere manier overbrengen en opslaan, zodat je uiteindelijk stapels met verwante data-eenheden verkrijgt. Wanneer je dit doet, is het van het grootste belang dat je elke data-eenheid zorgvuldig labelt, zodat je precies weet wat de bron is. Een alternatief is het indexeren van categorieën door op kaarten met bepaalde categorielabels vast te leggen waar ze in je transcripten of aantekeningen voorkomen (bijvoorbeeld interview 7, pagina 2, regel 16) (Easterby-Smith et al., 2008). Bij het uitvoeren van deze fase van het analyseproces ben je bezig met een keuzeproces dat wordt gestuurd door het doel van je onderzoek. Je data worden hierdoor gereduceerd en geordend tot een hanteerbare en beknopte vorm.

Een manier om reductie en ordening van je data te bereiken is, afhankelijk van de geschiktheid van de data, een of meer van de analysemethoden te gebruiken (Miles en Huberman, 1994). Deze omvatten een reeks verschillende matrices, grafieken en netwerken die worden gebruikt als middel om je data te ordenen en weer te geven. Hierdoor kun je patronen herkennen die in je data verschijnen, en deze kunnen je aanwijzingen geven hoe je verder moet gaan met het verzamelen van je data. Deze methode wordt in paragraaf 10.8 gedetailleerder besproken.

11.5.4 Verbanden herkennen en categorieën ontwikkelen

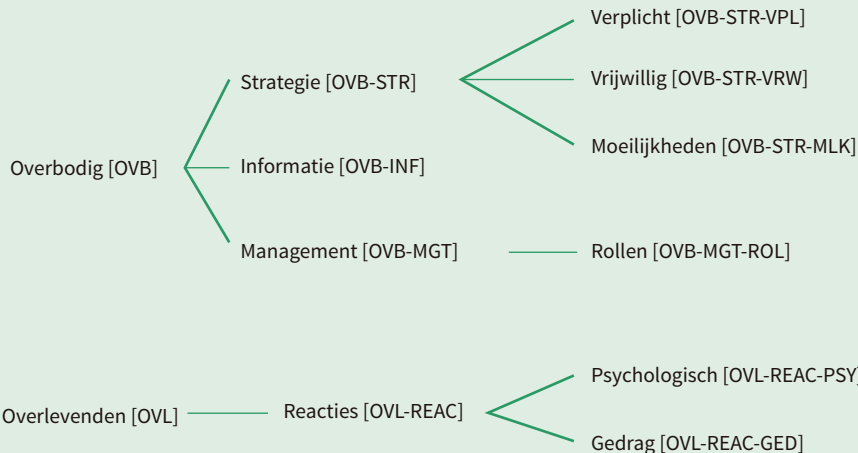
Categorieën genereren en daarmee je data reorganiseren, of een geschikte matrix ontwerpen en de verzamelde data in de cellen daarvan plaatsen, betekent dat je bezig bent met het proces van data-analyse (Dey, 1993; Miles en Huberman, 1994; Wester, 1987; Wester en Peters, 2009; Yin, 1994). Deze analyse wordt voortgezet als je zoekt naar hoofdthema's en patronen of verbanden in je geordende data. Je kunt

Kader 11.2 Studentenonderzoek centraal

Fragment van een interview met analysecategorieën

Franks onderzoeksproject gaat over de vraag hoe personeelsmanagers in een reeks bedrijven zijn omgegaan met de inkrimping van het personeelsbestand in hun eigen bedrijf. Hij leidt zijn oorspronkelijke categorieën af van de

bestaande theorie in de wetenschappelijke literatuur en voegt ze achtereenvolgens toe aan eenheden van elk transcript. Zijn oorspronkelijke categorieën zijn hiërarchisch, de codes die hij gebruikt staan tussen haakjes:

Deze worden vervolgens toegevoegd aan de transcriptie van het interview, waarbij zinnen als eenheden data worden gebruikt. Net als ons legpuzzelvoorbeeld aan het

begin van dit hoofdstuk, suggereren de data-eenheden die met meer dan één categorie zijn gecodeerd onderlinge verbanden:

OVB-CONS	27MM De eerste fase is uitzoeken wat bepaalde medewerkers voor zichzelf willen en hoe ze willen dat dit wordt gerealiseerd. Het personeel	1 2
OVB-CONS	wordt bezocht door hun lijnmanager en/of een lid van personeels-zaken	3
OVB-MGT-ROL	een medewerker wil misschien liever met iemand van personeels-zaken praten dan met zijn lijnmanager – wel, om voor de hand liggende redenen, tenminste zoals zij dat zien – en dit zou aanvaardbaar zijn voor het	4 5 6
OVB-MGT-VRW	bedrijf. Deze bijeenkomst biedt ze de mogelijkheid om te kiezen voor een vrijwillige afvloeiingsregeling. We delen de medewerkers niet	7 8
OVB-STR-MLK	in een kerngroep of geen-kerngroep in, maar we zeggen tegen een groep	9
OVB-INF	INF-medewerkers zoiets als ‘jullie zijn met zijn vieren in deze bepaalde functie, en we hebben maar twee van jullie nodig, dus denk na	10 1
OVB-INF	over wat er moet gebeuren’. Soms als we proberen de medewerkers de keuze te laten over wie er zal vertrekken, vragen ze ons in feite om deze keuze te maken. Dit is zo’n situatie waarin een gedwongen	2 3 4
OVB-MGT-VPL	keuze moet worden gemaakt. We vermijden liever zo’n gedwongen keuze	5
OVL-REAC-PSY	vanwege het effect op de overblijvers – negatieve gevoelens, schuld enzovoort	6 7

besluiten om categorieën onder te verdelen of te integreren, om je analyse verder uit te werken of te concentreren.

Er kunnen redenen van praktische aard zijn om je oorspronkelijke categorieën onder te verdelen of samen te voegen. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat er grote

hoeveelheden data in bepaalde categorieën vallen, waardoor deze te ruim blijken te zijn voor een nadere analyse als ze niet verder worden onderverdeeld. Je kunt ook nieuwe inzichten verkrijgen in bepaalde categorieën, waardoor nieuwe categorieën kunnen worden gesuggereerd. Daarom kun je er het best voor zorgen dat je definitie van alle categorieën, wordt bijgewerkt, zodat je consistent kunt blijven als je deze toekent aan data-eenheden bij verdere interviews of waarnemingen (Miles en Huberman, 1994). Vervolgens zul je voortdurend een meer hiërarchische methode van categoriseren en coderen van je data gebruiken, naarmate je vordert bij het vinden van een verklaring voor de onderzoeksvraag en -doelstellingen die de kern van je onderzoek vormen.

Toetsbare proposities ontwikkelen

Als je patronen in je data en verbanden tussen de categorieën probeert te ontdekken, kun je toetsbare proposities of hypothesen ontwikkelen (kader 11.3). Een schijnbaar verband tussen categorieën moet je toetsen om vast te stellen of er werkelijk een verband bestaat. Dit is echter niet hetzelfde als de statistische hypothese of significantietests die we bespreken in het kader van kwantitatieve analyse in paragraaf 10.5.

Het is belangrijk om proposities die op inductieve wijze uit de data ontstaan, te toetsen door naar alternatieve verklaringen en naar negatieve voorbeelden te zoeken die niet voldoen aan het patroon of aan het verband dat wordt getoetst. Er bestaan vaak alternatieve verklaringen, en alleen door het toetsen van de hypothesen kun je valide conclusies en een verklarende theorie formuleren, ook al is het maar een eenvoudige (Miles en Huberman, 1994; Wester, 1987; Wester en Peters, 2009). Een verband tussen de ene variabele en een andere op zichzelf is geen voldoende reden om te concluderen dat er een causaal of enig ander verband tussen deze variabelen bestaat (Dey, 1993, p: 48). Het bestaan van een interveniërende variabele kan een meer valide verklaring zijn van een verband dat uit je data blijkt.

Door je ideeën grondig te toetsen aan de hand van je data, naar alternatieve verklaringen te zoeken en proberen te verklaren waarom negatieve cases voorkomen, kun je valide en goed gefundeerde conclusies vormen. De validiteit van je conclusies zal dus bevestigd worden doordat ze bestand zijn tegen alternatieve verklaringen en de aard van negatieve cases. Dit belangrijke aspect van je analyse wordt in de paragrafen 11.7 en 11.8 verder behandeld.

Het kwantificeren van je kwalitatieve data

Er kunnen situaties zijn waarin je besluit om een deel van je kwalitatieve data te kwantificeren. Dit zal vooral het geval zijn als je de frequentie wilt bepalen van bepaalde gebeurtenissen, of van bepaalde redenen die zijn gegeven, of van specifieke verwijzingen naar een bepaald verschijnsel. Deze frequenties kunnen dan met behulp van een tabel of een diagram worden getoond (paragraaf 10.3). In hele complexe analyses is het mogelijk om softwareprogramma's te gebruiken. Ze kunnen worden uitgevoerd naar statistische analysesoftware, zoals Excel en SPSS, en ook vaak direct naar je tekstverwerker.

Deze methode om je data te beschrijven en te presenteren, biedt je een zeer bruikbare aanvulling op de voornaamste manier om je kwalitatieve data te bespreken die we hierboven hebben besproken. Hierdoor kun je ook andere kwantitatieve analyses uitvoeren, zoals die in de paragrafen 10.4 tot 10.6 worden besproken. Het is echter alleen een aanvullende manier om dit te bereiken, en het heeft duidelijk niet zoveel zin om kwalitatieve data te verzamelen als je van plan

Zie MyLab voor meer informatie over het effect van een interveniërende variabele.

Kader 11.3 Studentenonderzoek centraal

Onderzoekshypothesen

Tijdens een analyse van kwalitatieve data formuleert een student die de groei van de onlinedetailhandel beoordeelt de volgende hypothese:

De bereidheid van klanten om onlinewinkeliers te vertrouwen, hangt af van het gemak van het gebruik van hun website.

Een student die onderzoek doet naar de besluitvorming door hypotheeknemers stelt de volgende hypothese:

De keuze van de potentiële hypotheeknemer voor de hypotheekverstrekker wordt sterk bepaald door het niveau van de

klantenservice die men krijgt bij de eerste fase van inlichtingen inwinnen.

Een andere student die onderzoek doet naar goededoelenmarketing formuleert de volgende hypothese:

Bedrijven die aan goededoelenmarketing doen, zijn in eerste instantie door altruïsme gemotiveerd.

In elk van de hypothesen is er een duidelijk verband. Elke hypothese wordt gebruikt om het verband te toetsen aan de hand van de data die zijn verzameld of die verzameld moeten worden.

bent de aard en waarde van deze data te negeren door de meeste ervan tot een vereenvoudigde vorm terug te brengen.

Tot slot geeft schema 11.4 een aantal stappen weer die je helpen om betekenis aan je verzamelde kwalitatieve data te geven.

SCHEMA 11.4

Methoden om betekenis te genereren (Miles en Huberman, 1994)

- Zoeken naar patronen, thema's en trends
- Zoeken naar logica (is het plausibel wat er in de tekst staat?)
- Clusteren van gegevens om patronen te ontdekken (de rode draad door de data)
- Formuleren van metaforen om nieuwe relaties te ontdekken
- Tellen van (gerelateerde) woorden (hoe vaak en door wie wordt iets benoemd?)
- Vergelijk en contrasteer bevindingen
- Classificeer bevindingen naar algemene concepten en categorieën
- Probeer onderliggende factoren te benoemen
- Breng relaties tussen variabelen in kaart
- Benoem zogenoemde 'interveniërende' variabelen

11.6 Hulpmiddelen bij de analyse

Bij kwalitatief speelt de context waarbinnen het onderzoek wordt uitgevoerd een belangrijke rol. De uitkomsten van een onderzoek kunnen zeer verschillend zijn per context. Denk bijvoorbeeld aan een onderzoek naar veiligheidsbeleving in een dure villawijk aan de kust of in een achterstandswijk in de buitenste ring van een gemiddelde stad. Let wel, het gaat hier niet zozeer om beter of minder, als wel het verschil in context. Behalve dat je een transcript van een geluidsopname of aantekeningen maakt en je data eenheden in de juiste categorieën indeelt, is het voor je analyse ook nuttig om extra contextuele informatie vast te leggen (paragraaf 9.3). Hierdoor kun je de context en de inhoud van het interview of de observatiesessie beter herinneren. Dit komt de interpretatie ten goede, omdat de kans groter is dat je de precieze situatie kunt herinneren waarop je data betrekking hebben. Verschillende onderzoekers hebben enkele manieren voorgesteld om informatie vast te leggen die een nuttige aanvulling zijn op je aantekeningen

of transcripten en je in categorieën ingedeelde data (zie bijvoorbeeld Glaser, 1978; Miles en Huberman, 1994; Riley 1996; Strauss en Corbin, 2008). In het onderstaande gaan we in op:

- tussentijdse samenvattingen;
- memo's voor jezelf;
- een onderzoekslogboek.

11.6.1 Tussentijdse samenvattingen

Naarmate je analyse vordert, wil je soms een tussentijdse samenvatting maken van wat je tot dan toe hebt bereikt. In deze samenvatting beschrijf je:

- wat je bevindingen tot dan toe zijn;
- hoeveel vertrouwen je hebt in je bevindingen en conclusies tot dan toe;
- wat er nodig is om de kwaliteit van je data te verbeteren en/of je voorlopige conclusies hard te maken of om alternatieve verklaringen te vinden;
- hoe je de openstaande dingen wilt doen die in deze tussentijdse analyse naar voren zijn gekomen.

Dit kan een werkdocument worden dat je bij de verdere voortgang van je onderzoeksproject voortdurend raadpleegt (Robson, 2002).

11.6.2 Memo's voor jezelf

Met memo's voor jezelf kun je ideeën over allerlei aspecten van je onderzoek vastleggen zodra ze in je opkomen. Als je zulke ideeën niet direct noteert, vergeet je ze misschien. De kans is groot dat je een memo wilt schrijven:

- als je aantekeningen maakt over een interview of een waarneming of een transcript hiervan maakt;
- als je een verhaal ontwikkelt;
- als je bezig bent de data te categoriseren;
- als je verder gaat met categoriseren en analyseren van deze data;
- als je aan het schrijven bent.

De meeste softwareprogramma's (zoals Nvivo, ATLAS.ti, MAXQDA en Qualrus) hebben een notitieoptie, waarmee je aantekeningen kunt maken, opmerkingen kunt toevoegen of memo's aan jezelf kunt schrijven, als je je data aan het analyseren bent (Peters, 2007; Wester en Peters, 2009). Dit is een buitengewoon handig hulpmiddel. Memo's aan jezelf worden automatisch van een datum voorzien, waardoor je ook later de ontwikkeling van je ideeën kunt volgen. Er kunnen ook ideeën bij je opkomen als je bezig bent met een interview of een waarnemingsessie. In dit geval kun je het idee heel kort noteren als noot in de marge en het later opschrijven als memo aan jezelf. Je kunt ook ideeën krijgen als je een documentairebron aan het doorwerken bent. Het kan nuttig zijn om een notitieboekje bij je te hebben om je ideeën in te noteren.

Je memo's kunnen in lengte variëren van een paar woorden tot een of meer pagina's. Ze kunnen als simpele aantekeningen worden geschreven – je hoeft ze niet formeel op te stellen. Het is nuttig om ze te dateren en om, indien van toepassing, kruisverwijzingen naar de juiste plaatsen in je geschreven notities of transcripten te geven. Anderzijds moet een idee dat niet gebaseerd is op enige data (dat niettemin bruikbaar kan blijken te zijn) als zodanig worden vastgelegd. Memo's moeten bij elkaar worden bewaard, niet samen met notities of transcripties, en ze kunnen zelf worden gecategoriseerd, als dit je kan helpen om latere fasen van je

kwalitatieve analyse uit te voeren. Memo's kunnen ook in de loop van je onderzoek worden bijgewerkt, zodat je ideeënbank actueel en relevant blijft.

11.6.3 Onderzoekslogboek

Een andere methode om je ideeën over onderzoek vast te leggen, is het bijhouden van een onderzoekslogboek. Je kunt zo'n logboek bijhouden naast het schrijven van memo's voor jezelf. Het doel ervan is hetzelfde als het schrijven van memo's voor jezelf: je ideeën en je gedachten vastleggen, een geheugensteun voor je bedoe-lingen met betrekking tot de richting van je onderzoek. Door de chronologische vorm kun je gemakkelijker dan bij memo's de ontwikkeling van bepaalde ideeën volgen (zoals datacategorieën of hypothesen) en de manier waarop je onderzoeksmethodiek zich heeft ontwikkeld, en het kan je een methode bieden die past bij de manier waarop je graag denkt (Riley, 1996).

11.7 Analysestrategieën en -procedures op deductieve basis

Yin (2003) geeft er de voorkeur aan om eerst theoretische proposities te ontwik- kelen en dan pas de data te verzamelen. Hij belicht een aantal specifieke procedures om de data op die manier te analyseren. In deze paragraaf gaan we in op enkele analyseprocedures die hij beschrijft en die bijzonder goed passen bij kwalitatieve analyse. We bekijken hoe de deductieve benadering die aan deze analyses ten grondslag ligt, van invloed is op de procedures om kwalitatieve data te analyseren (paragraaf 11.5).

11.7.1 Patronen vergelijken

PATRONEN VERGELIJKEN Analyse van kwalitatieve data waarbij een patroon van uitkomsten wordt voorspeld op basis van theoretische veronderstellingen, om te proberen een reeks resultaten te verklaren.

Het **vergelijken van patronen** komt in essentie neer op het voorspellen van een patroon van uitkomsten op basis van theoretische veronderstellingen (uit je literatuurstudie), om je verwachte bevindingen te verklaren. Als je deze methode gebruikt, moet je eerst een conceptueel of analytisch kader vaststellen, door de bestaande theorie te gebruiken, en te analyseren of dit kader toereikend is om je resultaten te verklaren. Als het patroon van je data overeenkomt met dat wat door het conceptuele kader is voorspeld, heb je een verklaring gevonden waarbij de validiteit van je conclusies niet wordt bedreigd. We geven voorbeelden van twee variaties van deze procedure, die afhangen van de aard van de variabelen die in overweging worden genomen. Ook al gaat het hier om kwalitatief onderzoek is het omwille van de helderheid (transparantie) van het onderzoek goed om, indien mogelijk, te spreken in termen van variabelen of constructen.

De eerste variatie hangt samen met een reeks afhankelijke variabelen, waarbij je de waarschijnlijke uitkomsten aangeeft aan de hand van een andere, onafhankelijke variabele. Je specificeert bijvoorbeeld op basis van theoretische stellingen uit de desbetreffende literatuur een aantal verwante uitkomsten (afhankelijke variabelen). Deze verwacht je te vinden als resultaat van het invoeren van een bepaald verande-ringsmanagementprogramma (onafhankelijke variabele) in een organisatie, waarin je onderzoek wilt verrichten. Nadat je deze verwachte uitkomsten hebt gespecifi-ceerd, begin je met het verzamelen en analyseren van data. Als je de uitkomsten krijgt die je had voorspeld, is je verklaring op theoretische basis waarschijnlijk correct. Als je echter een of meer uitkomsten vindt die niet door je verklaring zijn

voorspeld, zul je naar een alternatieve verklaring moeten zoeken (Yin, 2003). Een ander voorbeeld is een onderzoek naar de impact van de uitingen van een organisatiecultuur (onafhankelijke variabele) op de prestaties van de organisatie (afhankelijke variabele).

De tweede variatie voor het vinden van een verklaring hangt samen met variabelen die onafhankelijk van elkaar zijn. In dit geval bepaal je een aantal alternatieve verklaringen die het patroon van uitkomsten voorspellen dat je verwacht te vinden (kader 11.4). Slechts een van de verklaringen kan juist zijn. Met andere woorden, als er een verklaring wordt gevonden die je resultaten kan verklaren, kunnen de andere worden verworpen. Als je een overeenstemming vindt tussen een van deze voorspelde verklaringen en het patroon van je uitkomsten, heb je bewijsmateriaal dat aangeeft dat dit inderdaad een verklaring voor je resultaten is. Verder bewijsmateriaal dat dit de juiste verklaring is, zal voortvloeien uit het vinden van hetzelfde patroon van uitkomsten in andere cases (Yin, 2003).

11.7.2 Een verklaring opbouwen

Een andere methode om patronen te vergelijken, is een verklaring proberen op te bouwen tijdens het verzamelen en analyseren van data, in plaats van een voorspelde verklaring te toetsen, zoals hiervoor is beschreven (Yin, 2003). Deze procedure, die Yin 'een verklaring opbouwen' noemt, lijkt op de theory (of analytische inductie)methode, die we in paragraaf 11.8 bespreken. Hij maakt echter onderscheid tussen beide methoden, omdat de verklaring-opbouwenmethode nog steeds bedoeld is om een theoretisch uitgangspunt te testen, zij het op een iteratieve manier, en niet om een 'grounded theory' te genereren (Wester en Peters, 2009).

Yin stelt dat deze methode van hypothesen toetsen verwant is met verklarend onderzoek, terwijl de hypothese-genererende methode van Glaser en Strauss (1967) van belang is voor verkennend onderzoek.

Deze procedure van het bouwen van een verklaring verloopt via de volgende fasen (Yin, 2003):

1. een stelling op theoretische grondslag ontwerpen, die je vervolgens probeert te toetsen;
2. beginnen met het verzamelen van data in een eerste casestudy, om de resultaten hiervan te vergelijken met de theoretische veronderstelling;
3. indien nodig deze theoretische veronderstelling aanpassen in het licht van de resultaten van de eerste casestudy;
4. beginnen met een volgende ronde van data verzamelen, om de resultaten hiervan te vergelijken met de bijgewerkte veronderstelling;
5. indien nodig deze aangepaste veronderstelling verder aanpassen in het licht van de resultaten van deze tweede casestudy;
6. verdere herhalingen van dit proces uitvoeren, totdat je een bevredigende verklaring hebt.

11.7.3 Invloed van een deductieve methode op het analyseproces

Als het gaat om het vergelijken van patronen en het opbouwen van verklaringen, kun je hierbij nog steeds het algemene proces volgen dat eerder is beschreven voor het analyseren van kwalitatieve data (paragraaf 11.5), met enige aanpassingen. Ten eerste ben je nu in de positie waarin je begint je data te verzamelen met een duidelijk gedefinieerde onderzoeksvraag en doelstellingen, en een duidelijk kader en

Kader 11.4 Studentenonderzoek centraal

Alternatieve verklaringen

Het doel van je onderzoeksproject is te verklaren waarom de productiviteit is gestegen in een organisatie die onderwerp is van een casestudy, zelfs al is een aantal factoren constant gebleven (technologie, aantal personeelsleden, salarissen en bonussen, en het orderboek) tijdens de periode van de toename van de productiviteit. Je hebt twee alternatieve verklaringen die gebaseerd zijn op verschillende theoretische veronderstellingen, waarom deze toename in productiviteit in de organisatie is opgetreden. Je verklaringen gaan over de volgende veronderstellingen:

- de toename in productiviteit is te danken aan een beter management, dat erin is geslaagd om meer betrokken-

heid bij de medewerkers te kweken; deze veronderstelling is gebaseerd op de theorie van strategisch en personeelsmanagement;

- de toename in productiviteit is het gevolg van de angst voor veranderingen en een onzekere toekomst; deze veronderstelling is ook gebaseerd op de theorie van gedrag in een organisatie en veranderingsmanagement.

Deze veronderstellingen bieden je twee mogelijke en wederzijds uitsluitende oorzaken waardoor het beschreven verschijnsel zich heeft voorgedaan. Als er bewijsmateriaal wordt gevonden dat een van beide veronderstellingen ondersteunt, kan de andere die niet overeenkomt met je uitkomsten worden verworpen.

veronderstellingen, die afgeleid zijn van de theorie die je hebt gebruikt. Ten tweede, wat betreft het nemen van steekproeven (paragraaf 7.3), kun je nu het aantal en het soort organisaties vinden waartoe je toegang wilt verkrijgen om data te kunnen verzamelen. Je moet selecte steekproeven echter niet gebruiken als excuus om een niet zo strakke methode te hanteren voor het selecteren van voldoende cases en voor het 'toetsen' en analyseren van de geformuleerde proposities waarmee je je onderzoeksvragen wilt beantwoorden. Ten derde zullen de gebruikte literatuur en de theorie die daarin voorkomt, vorm geven aan de vragen voor je respondenten (paragraaf 3.2). Het is ook te verwachten dat er analysecategorieën uit de aard van deze interviewvragen naar voren komen. Daardoor kun je beginnen met het verzamelen van data met een eerste set categorieën, die afgeleid zijn van je theoretische uitspraken/hypothesen en conceptueel kader, gekoppeld aan je onderzoeksvragen en -doelstellingen (Miles en Huberman, 1994).

Natuurlijk kunnen deze categorieën aan veranderingen onderhevig zijn, afhankelijk van de vraag hoe geschikt ze zijn voor de data die je deelnemers leveren (Dey, 1993). Maar als je voorspelde theoretische verklaringen lijken te passen bij de data die je verkrijgt, kunnen je vooraf bepaalde categorieën bruikbaar zijn, waarbij ze nog enigszins kunnen worden herzien en ontwikkeld (Miles en Huberman, 1994).

Door deze deductieve benadering te gebruiken, krijg je ook de hoofdthema's en patronen waarnaar je in je data moet zoeken. Als je je onderzoek uitvoert en analyse verricht door eenheden data aan categorieën toe te kennen, en deze te onderzoeken op patronen die kunnen verschijnen, zal je analyse daarom worden geleid door de theoretische uitspraken en verklaringen waarmee je bent begonnen. Je hypothesen moeten nog steeds nauwkeurig worden getoetst – met de grondigheid waarmee je deze analyse uitvoert en door negatieve voorbeelden en alternatieve verklaringen te zoeken die niet in overeenstemming zijn met het patroon of het verband waarvoor je de 'toets'en analyse uitvoert.

Het gebruik van voorspelde verklaringen zou moeten betekenen dat de weg naar een antwoord op je onderzoeksvragen tamelijk strak omlijnd is. In hoeverre dit het geval is, is afhankelijk van twee factoren:

1. ten eerste hoe grondig je de bestaande theorie gebruikt om duidelijk de theoretische uitspraken en het conceptuele kader te definiëren die als leidraad dienen in je onderzoeksproject;
2. ten tweede hoe geschikt deze theoretische uitspraken en het conceptuele kader zijn voor de data die je verkrijgt.

Als je een deductieve benadering gebruikt, moet je eerst theoretische proposities formuleren, voordat je data gaat verzamelen en analyseren. Zelfs als je een verklaring ontwikkelt, wordt er in eerste instantie een op de theorie gebaseerde propositie voorgesteld, hoewel deze tijdens de iteratieve fasen van het onderzoeksproces kan worden herzien. De eerder besproken procedures om kwalitatieve data te analyseren, zijn heel nuttig voor je wanneer je deze deductieve analyse uitvoert. Vooral de fasen van het proces die te maken hebben met het samenvatten en in categorieën indelen, zijn vaak nuttiger wanneer de invalshoek van de samenvatting of de categorieën (in eerste instantie althans) van een bestaande theorie is afgeleid.

11.8 Analysestrategieën en -procedures op inductieve basis

Deze paragraaf geeft een kort overzicht van een aantal analyseprocedures voor het analyseren van kwalitatieve data op inductieve basis. Deze strategieën zijn:

- weergeven en analyseren van data;
- template-analyse;
- analytische inductie;
- grounded theory;
- discourse analysis;
- verhalende analyse.

In de praktijk worden bij een aantal van deze analyseprocedures inductieve en deductieve methoden gecombineerd voor het analyseren van kwalitatieve data, zoals we hieronder bespreken.

Er kunnen goede redenen zijn om een inductieve benadering te gebruiken voor je onderzoeksproject en voor de analyse van de data die naar voren komen. Ten eerste kun je, zoals we in paragraaf 11.4 hebben besproken, met een verkennend project beginnen, om te proberen een richting te vinden voor verder werk. Ten tweede kan het gebied van je onderzoek worden beperkt door het aannemen van beperkende theoretische veronderstellingen die niet overeenkomen met de ideeën en ervaring van je deelnemers (Bryman, 1988). In dit geval zou het gebruik van een methode voor kwalitatieve analyse op basis van een theorie niet toereikend zijn. Wanneer je in zo'n geval een inductieve methode gebruikt, kunnen de werkelijkheid van de respondenten en de theorie die ontstaat, goed bij elkaar passen – deze zal zijn grond hebben in die werkelijkheid. Dit verband betekent ook dat degenen die aan het onderzoeksproces hebben deelgenomen, elke theorie die ontstaat kunnen begrijpen. Ten derde kan de theorie worden gebruikt om aan te geven welke actie moet worden ondernomen, omdat de theorie specifiek is ontstaan uit

de gebeurtenissen en omstandigheden van de situatie waarin het onderzoek werd uitgevoerd. Ten slotte kan de generaliseerbaarheid van de theorie ook in andere contexten worden getoetst (Glaser en Strauss, 1967; Strauss en Corbin, 2008).

Je moet echter geen inductieve benadering gebruiken als middel om een goede voorbereiding van je onderzoeksproject te vermijden. Onderzoekers die een dergelijke kwalitatieve analysemethode gebruiken, beginnen niet zomaar midden in een onderwerpsgebied zonder dat ze een behoorlijke hoeveelheid kennis op dat gebied hebben (Wester en Peters, 2009). Hun onderzoek begint met een duidelijk gedefinieerd doel, ook al kan dit veranderd worden door de aard van de data die ze verzamelen. Zo vermeldt Hodson (1991, geciteerd in Erlandson et al., 1993) dat zijn oorspronkelijke doel gericht was op bedrijfssabotage, hoewel het onderzoeksproces hem ertoe bracht om een hypothese te ontwikkelen en te toetsen over subtielere vormen van niet-samenwerken met een werkgever. Het vermijden van een vooraf bepaalde theoretische basis in dit soort benadering houdt verband met de wens om in de data naar betekenissen te zoeken en te vinden, en de maatschappelijke context en ideeën van je deelnemers te leren begrijpen. Het is niet bedoeld om de last van het produceren te vermijden voordat je begint met het verzamelen van data! Zodra je met verklaringen komt, moet je proberen deze te vergelijken met de bestaande theorie. Het gebruik van een inductieve methode kan ook betekenen dat je lange tijd bezig bent met het verzamelen en tegelijkertijd het analyseren van data, om een thema voldoende te kunnen ontwikkelen of een goed gebaseerde theorie hieruit af te leiden. Een dergelijke benadering kan maanden duren. Dit is een belangrijke overweging als je onderzoeksprojectbinnen een bepaalde tijd af moet zijn.

11.8.1 Data weergeven en analyseren

De methode van data weergeven en analyseren concentreert zich op het proces van 'analyseren' (Miles en Huberman, 1994). Het analyseproces bestaat uit drie subprocessen die zich tegelijkertijd afspelen (Wester en Peters, 2009):

- datareductie;
- data weergeven;
- conclusies trekken en verifiëren.

DATA TONEN EN ANALYSEREN
Een proces voor het verzamelen en analyseren van kwalitatieve data dat bestaat uit drie subprocessen: datareductie, weergave van data en conclusies trekken en deze verifiëren.

Als onderdeel van het analyseproces omvat **datareductie** het samenvatten en vereenvoudigen van data die zijn verzameld, en/of het zich selectief concentreren op bepaalde delen van deze data. Je gebruikt zelden alle data die verzameld zijn. Net als bij het kwalitatieve analyseproces dat in paragraaf 11.4 is beschreven, is het doel van dit proces de data te transformeren en te condenseren. Een aantal methoden voor het samenvatten van data, waarvan we sommige hierboven al hebben genoemd, zijn onder andere het produceren van samenvattingen van interviews of waarnemingen, samenvattingen van documenten, het coderen en categoriseren van data en het construeren van een verhaal.

Data weergeven gaat over het organiseren en combineren van je data in diagrammen of een visuele weergave. We onderscheiden twee hoofdfamilies van dataweergave: matrices en netwerken. Matrices zijn meestal in schemavorm, met gedefinieerde rijen en kolommen, waarbij de data selectief in de desbetreffende cellen van zo'n matrix worden ingevoerd. Een netwerk bestaat uit een verzameling knooppunten of kaders die verbonden of gekoppeld zijn door lijnen, mogelijk door pijlen om verbanden aan te geven (kader 11.5). De kaders of knooppunten bevatten

Kader 11.5 Studentenonderzoek centraal

Met een netwerk verbanden aangeven

Arjen doet onderzoek naar de wijze waarop interne communicatie wordt ingezet bij veranderingen in organisaties. Voor zijn onderzoek heeft Arjen zowel de werknemers die de veranderingen hebben ondervonden (de ‘ontvangers’) als degenen die deze veranderingen tot stand hebben gebracht (de ‘implementeerders’), geïnterviewd over diverse communicatieaspecten. Elk interview heeft hij op een geluidsband opgenomen en vervolgens getranscribeerd. Daarna heeft hij de interviews geanalyseerd met behulp van het CAQDAS-pakket ATLAS.ti™.

Tijdens de eerste fase van zijn analyse van de transcripten gebruikte Arjen waar mogelijk in vivo-codes, omdat zijn analyse gericht was op de manier waarop de onderzoekers de communicatieactiviteiten (subjectief) hadden beleefd. Open codes gebruikte hij alleen als hij een dataeenheid belangrijk vond, maar deze geen term bevatte die hij kon gebruiken om die code een benaming te geven.

Tijdens de tweede fase van zijn analyse kon Arjen, omdat hij nu enigszins vertrouwd was geraakt met zijn

data, de codes interpreteren in de context van het hele communicatieproces. In dit stadium vond Arjen het nodig om sommige codes samen te voegen, andere op te splitsen, weer andere een nieuwe benaming te geven en nieuwe codes in te voeren. Hij merkte dat CAQDAS hem hielp bij dit proces. Doordat hij zijn data steeds beter leerde kennen, kreeg hij inzicht in hoe de verschillende codes met elkaar in verband stonden. Hij legde deze verbanden tussen de categorieën vast met zinnelijke zinnen als ‘is onderdeel van’ en ‘is de oorzaak van’.

In de derde fase van zijn analyse zocht hij naar patronen in de verbanden tussen de verschillende codes. Hiervoor gebruikte hij de functies van ATLAS.ti™ om een theorie op te bouwen en maakte hij een serie netwerkoverzichten. Bij elke grafische voorstelling gebruikte hij de ‘memo’s voor mezelf’-functie van het CAQDAS-pakket om zijn gedachten over de verbanden tussen de verschillende codes te noteren.

korte omschrijvingen of labels om variabelen of hoofdpunten uit de data aan te geven.

Er zitten een aantal voordelen aan het op deze manieren presenteren van je data (Miles en Huberman, 1994). Het verzamelen van kwalitatieve data levert vaak uren op aan op geluidsband opgenomen interviews of grote stapels aantekeningen. Als er een transcript van is gemaakt in Word, worden ze meestal onverkorte tekst (*extended text*) genoemd. Onverkorte tekst wordt beschouwd als een niet-ingekorte weergave die lastig te analyseren is; het gaat immers om een grote massa nauwelijks gestructureerde data. Op basis van de logica dat ‘je weet wat je zien laat’ is het nuttig om bij de analyse van de data en het trekken van conclusies matrices, netwerken of andere visuele vormen te gebruiken om een verkorte weergave of een bepaald stuk uit je onverkorte tekst te presenteren. Deze weergavevormen zijn relatief gemakkelijk te maken, kunnen specifiek op je data worden afgestemd en scherpen je analytisch denken tijdens de verschillende iteraties die je doorloopt om een visuele vorm te ontwikkelen die een goede weergave van je data is (Miles en Huberman, 1994).

Het herkennen van verbanden en patronen in de data en ook het trekken en verifiëren van conclusies gaat (dus) gemakkelijker als je de data grafisch weergeeft. Met een grafische weergave kun je vergelijkingen maken tussen dataelementen en kun je verbanden, kernthema’s en trends vinden. Deze zijn het waard om verder te verkennen en te analyseren. Een grafische weergave van de data kan zo een instrument zijn om je data te interpreteren en er betekenissen uit af te leiden. Zoals je in kader 11.5 kunt lezen, kun je met bepaalde CAQDAS-pakketten, bijvoorbeeld ATLAS.ti™, je data grafisch weergeven (Lewins en Silver, 2006).

Het grafisch weergeven van je data kan je een passende verzameling procedures bieden om je kwalitatieve data te analyseren. Ook kunnen een of meerdere technieken van nut zijn als instrument om dit soort data te analyseren. Miles en Huberman noemen het analyseren van kwalitatieve data een interactief proces en in deze zin bevat hun benadering vele analyseaspecten die een aanvulling zijn op de algemene processen die we in paragraaf 11.3 hebben behandeld. Hun benadering is systematisch en gestructureerd en ze erkennen dat de besproken procedures vaak samengaan met een tamelijk hoge mate van formalisering. In tegenstelling tot in de grounded theorybenadering worden de precieze procedures die gevolgd moeten worden binnen hun kader van datareductie, dataweergave en het trekken en verifiëren van conclusies niet nader aangeduid. Miles en Huberman noemen hun werk een 'bronnenboek' en geven enkele technieken die in hun algehele benadering zouden kunnen passen. Als je van plan bent om hun boek te gebruiken, kijk dan goed wat nuttig voor jou is in de context van je eigen onderzoeksdoel en vragen. Data grafisch weergeven en analyseren past bij een inductieve strategie om kwalitatieve data te analyseren, maar is ook verenigbaar met een meer deductieve strategie. Het boek van Miles en Huberman (1994) is nuttig vanwege hun algemene bespreking van het analyseren van kwalitatieve data en de vele suggesties die ze doen met betrekking tot verschillende aspecten van en technieken voor een succesvolle uitvoering van dit proces.

11.8.2 Sjabloonanalyse

SJABLOONANALYSE Analyse van kwalitatieve data waarbij een hiërarchische template wordt gecreëerd en ontwikkeld van datacodes of van categorieën die thema's representeren die in de data die zijn verzameld naar voren komen, en de verbanden hiertussen.

Een procedure om kwalitatieve data te analyseren, heet **sjabloonanalyse** ofwel *template analysis* (King, 2004). Een sjabloon is in wezen een lijst met codes of categorieën die de thema's of categorieën weergeven die uit de verzamelde data naar voren zijn gekomen. Net als bij de zojuist besproken weergave van data, wordt bij sjabloonanalyse een deductieve en inductieve benadering gecombineerd: de codes kunnen van te voren worden bepaald en vervolgens tijdens het verzamelen en analyseren van de data gewijzigd of aangevuld worden.

Je kunt sjabloonanalyse op een aantal manieren onderscheiden van procedures die in de grounded theorybenadering worden gebruikt en waarop sjabloonanalyse lijkt (King, 2004). Bij de grounded theorybenadering is het niet toegestaan om, voorafgaand aan de analyse van de data, al codes te specificeren. Hier wordt dus vastgehouden aan een meer zuiver inductieve analyse, voor zover dat praktisch mogelijk is. De grounded theorybenadering is ook sterker gestructureerd dan sjabloonanalyse en specificeert een reeks procedures die gebruikt moet worden (Strauss en Corbin, 2008). In dit opzicht heeft de grounded theorybenadering dus een sterker voorschrijvend karakter, terwijl sjabloonanalyse juist vergelijkbaar is met de dataweergave en analysebenadering (King, 2004). Het is een wat flexibelere manier van analyseren en het gebruik ervan mag je afstemmen op de behoeften van je eigen onderzoeksproject.

Net als bij de algemene benadering om data in categorieën in te delen (zie paragraaf 11.5), ontwikkel je bij sjabloonanalyse categorieën en koppel je die aan dataenheden. De data worden gecodeerd en geanalyseerd om thema's, patronen en verbanden te ontdekken en nader te onderzoeken. Met sjabloonanalyse kun je codes en categorieën hiërarchisch weergeven, wat een goed hulpmiddel kan zijn bij de analyse. In kader 11.5 wordt een hiërarchisch verband tussen de genoemde codes weergegeven, die in dit voorbeeld uit drie niveaus bestaan. Een dieper analyse-niveau wordt weergegeven door codes van een lagere orde, die meer naar rechts op het sjabloon worden aangegeven. De codes in groep 2 en groep 3 worden ook

samengevoegd om te laten zien hoe codes van een hogere orde worden gevormd. Tijdens het verzamelen van de data wordt de sjabloon regelmatig herzien als onderdeel van het kwalitatieve analyseproces. Het analyseren van de transcripten van de interviews of de observatieaantekeningen leidt ertoe dat sommige codes worden herzien of van plaats of niveau in de hiërarchie van het sjabloon veranderen. Tijdens dit analyseproces deel je de data ook in eenheden in volgens de codeerlijst die je op dat moment gebruikt. Als je bijvoorbeeld overweegt om een nieuwe code in te voeren of het niveau van een bestaande code in het sjabloon te veranderen, moet je deze handeling verifiëren en de implicaties ervan voor je vorige codeeractiviteiten nagaan. Dat gaat gewoonlijk eenvoudiger wanneer je CAQDAS gebruikt (Lewins en Silver, 2006). Hierbij is het nuttig om memo's voor jezelf te maken, zodat je later nog weet waarom je deze veranderingen hebt doorgevoerd.

We noemen vier manieren waarop je een sjabloon kunt wijzigen (King, 2004):

- door een nieuwe code in de hiërarchie in te voeren, omdat er een relevante zaak naar voren is gekomen door data te verzamelen waarvoor nog geen code bestaat;
- door een code uit de hiërarchie te verwijderen als die niet nodig is;
- door de reikwijdte van een code te veranderen, oftewel deze een ander niveau in de hiërarchie te geven;
- door een code in een andere categorie in te delen.

Op MyLab vind je een voorbeeld van een eerste sjabloon om het effect van een reclame-campagne te analyseren.

De zaak of het thema dat door een lagere-ordecode wordt aangeduid, kan belangrijker blijken te zijn dan werd verwacht toen werd begonnen met het verzamelen en analyseren van de data. In het kader dat je op MyLab | Nederlandstalig vind bijvoorbeeld, kan de code van de derde orde, 'eigenschappen', van groter belang blijken te zijn voor het onderzoeksproject, zodat het nodig is om er een code van niveau of categorie 1 van te maken. Zo kan het ook gebeuren dat de analytische relevantie van bepaalde codes van een hogere orde in de praktijk beperkt is, zodat ze nu op een lager niveau worden ingedeeld als deelverzameling van een andere hogere-ordecode. Een sjabloon kan ook worden gewijzigd als een code die oorspronkelijk een subcategorie van een hogere-ordecode was, nu wordt ingedeeld als een subcategorie van een andere hogere-ordecode omdat je je meer in het transcript hebt verdiept.

Je kunt de sjabloon blijven herzien tot alle verzamelde data zorgvuldig gecodeerd en geanalyseerd zijn. Het dient daarom als een analytische procedure waardoor je een eerste conceptueel kader kunt opstellen dat vervolgens herzien en definitief vastgesteld wordt als middel om de belangrijkste thema's en verbanden in je data weer te geven en te verkennen. Met een sjabloon kun je ook beter de belangrijke thema's uitkiezen die verder onderzocht moeten worden en zaken ontdekken die naar voren komen tijdens het verzamelen en analyseren van de data en waarop je niet van plan was je aandacht te richten toen je aan je onderzoeksproject begon (King, 2004).

11.8.3 Analytische inductie

Analytische inductie is de inductieve versie van de procedure om verklaringen te ontwikkelen die we in paragraaf 11.7 hebben beschreven (Yin, 2003). We definiëren analytische inductie als 'intensief onderzoek naar een aantal strategisch gekozen cases om zo de oorzaken van een specifiek verschijnsel empirisch vast te stellen' (Johnson, 2004, p.165). Als inductieve benadering om kwalitatieve data te analy-

seren, begin je hier met een minder vastomlijnde verklaring van het te onderzoeken verschijnsel die niet van een bestaande theorie is afgeleid. Met een open manier van kijken naar de data probeer je opmerkelijke aspecten, bevindingen te vinden die je vervolgens clustert. Deze verklaring (soms propositie genoemd) wordt vervolgens getoetst via een heel bewust gekozen casestudy (paragraaf 7.3) waarmee het verschijnsel nader onderzocht kan worden. Gegeven de niet al te strak geformuleerde verklaring is de kans groot dat zij nader omschreven moet worden of dat de reikwijdte van het te verklaren verschijnsel ingeperkt moet worden. Het volgen van een van deze twee opties leidt tot een herdefinitie (van het verschijnsel of de verklaring) en de noodzaak om een tweede, bewust gekozen, casestudy te doen en/of additioneel onderzoek uit te voeren met meerdere respondenten. Als de verklaring bevestigd lijkt te worden, kun je stoppen met het verzamelen van data, omdat je denkt dat je een geldige verklaring hebt gevonden. Of je kunt proberen om de verklaring in andere bewust gekozen cases te toetsen om te kijken of zij dan nog steeds geldig is. Als de verklaring niet klopt, moet deze herzien worden en in de context van andere bewust gekozen cases getoetst worden. Dit proces kan doorgaan tot er een goed uitgewerkte verklaring is ontstaan die het verschijnsel in de onderzochte cases redelijk goed verklaart.

Als inductieve en incrementele manier om data kwalitatief te verzamelen en te analyseren heeft, dit proces het in zich om tot de ontwikkeling van gegronde verklaringen te komen. De inductieve manier van analyseren stimuleert het verzamelen van data die degelijk en 'rijk' zijn en gebaseerd zijn op de nader onderzochte handelingen en betekenissen van degenen die aan dit proces deelnemen, of dat nu via diepteinterviews of via observatie gebeurt, of een combinatie van deze methoden. Er wordt echter verschillend over deze werkwijze gedacht, naar gelang de aard van de verklaringen die deze methode meestal oplevert. Enerzijds wordt er gezegd dat het gedegen gebruik van analytische inductie tot onaanvechtbare verklaringen leidt: alle gevallen die niet met de verklaring stroken, worden bij de laatste herziene verklaring óf verklaard óf uit de analyse verwijderd door een nieuwe omschrijving te geven van wat er wordt onderzocht (Johnson, 2004; Kidder, 1981).

Anderzijds is er kritiek op analytische inductie, omdat deze methode een verklaring probeert te vinden voor de noodzakelijke voorwaarden die bestaan in gevallen waarin een verschijnsel zich voordoet, terwijl er net zo goed andere gevallen kunnen zijn waar dezelfde voorwaarden zich voordoen, maar het verschijnsel niet optreedt. Zo kan er een verklaring worden ontwikkeld voor de voorwaarden die heersen in gevallen waarbij er sprake is van diefstal binnen organisaties, terwijl er naar alle waarschijnlijkheid andere gevallen zijn waar dezelfde voorwaarden zich voordoen, maar waar dit soort diefstal niet voorkomt. Daarom is het ook nodig om een reeks cases te bestuderen, waarbij dergelijke voorwaarden van toepassing zijn en, als dat inderdaad zo is, uitzoeken of het verschijnsel (diefstal) in al deze gevallen of slechts in enkele van deze gevallen bestaat (Johnson, 2004). Zo'n methode kan echter erg tijdrovend en duur zijn en is daarom misschien alleen geschikt voor belangrijke onderzoeksprojecten.

11.8.4 Grounded theory

Grounded theory (in het Nederlands ook wel 'gefundeerde theoriebenadering' genoemd) hebben we in paragraaf 4.3 al kort als strategie beschreven. Bij deze strategie worden specifieke analyseprocedures gebruikt om een verklaring of theorie te ontwikkelen over het centrale thema dat uit de data naar voren komt.

Enkele prominente pleitbezorgers van de grounded theorybenadering formuleren precieze procedures die gevolgd moeten worden in de verschillende fasen van het in categorieën indelen van de data, een proces dat in paragraaf 11.5 is beschreven. Zo is de grounded theory van Strauss en Corbin (2008) gestructureerd en systematisch, met een reeks procedures die in elke fase van de analyse gevolgd moet worden. Als je geen speciale aandacht schenkt aan de aard van de beschreven procedures voor een grounded theorybenadering, dan kan het zo zijn dat je onderzoeksverslag je verklaring of theorie onvoldoende hard kan maken. Bedenk voordat je begint met je onderzoek wanneer je 'tevreden bent' met het resultaat.

In de grounded theorybenadering van Strauss en Corbin (2008) wordt het opdelen van data in eenheden **open coderen** genoemd; het zoeken van verbanden tussen de categorieën wordt **axiaal coderen** genoemd en het integreren van categorieën om tot een theorie te komen, wordt **selectief coderen** genoemd. We behandelen deze codeerprocessen achtereenvolgens in het kort, waarbij we ons baseren op het werk van Strauss en Corbin (2008). In de grounded theory wordt de keuze van de cases waarbij je data verzamelt en concepten nader uitwerkt 'theoretische steekproeftrekking' genoemd (Glaser en Strauss, 1967; Strauss en Corbin, 2008). Steekproeven worden doelbewust geselecteerd (paragraaf 7.3), waarbij kritieke cases worden gekozen om concepten en categorieën beter te kunnen ontwikkelen en om de verbanden ertussen te verkennen ten behoeve van de theorievorming. Dit wordt ondersteund door het proces van het 'constant vergelijken' van de verzamelde data met de gebruikte concepten en categorieën, waardoor er gemakkelijker een theorie naar voren kan komen die stevig gefundeerd is op de data. Het nemen van theoretische steekproeven gaat door tot er sprake is van 'theoretische verzadiging'. Deze situatie is bereikt wanneer er niet langer nieuwe data worden verzameld die relevant zijn voor een bepaalde categorie, wanneer de categorieën inmiddels goed ontwikkeld en begrepen zijn en de verbanden tussen de categorieën geverifieerd zijn (Strauss en Corbin, 2008).

Open coderen

Open coderen is vergelijkbaar met het tot eenheden smeden en in categorieën indelen van data (zie paragraaf 11.5). De data die je verzamelt, worden in conceptuele eenheden opgedeeld en voorzien van een label. Soortgelijke data-eenheden krijgen hetzelfde label of dezelfde naam toegekend. Maar omdat dit onderzoeksproces begint zonder dat het expliciet op een bestaande theorie is gebaseerd, kan het resultaat (niet meer dan) een grote hoeveelheid (losstaande) conceptuele labels zijn (kader 11.6). De grounded theorybenadering is erop gericht om betekenissen te baseren op de mensen en settings (context) die onderzocht worden. In paragraaf 11.5 hebben we gesteld dat een data-eenheid betrekking kan hebben op een paar woorden, een regel, een zin of enkele zinnen, of een alinea. In een grounded theorybenadering wil je betekenissen begrijpen en moeten er categorieën worden ontwikkeld om deze in onder te brengen. Hier zal je bij de eerste analyses waarschijnlijk eerder naar kleinere dan grotere data-eenheden kijken. De grote hoeveelheid codelabels die dit oplevert, zal daarna onderling vergeleken moeten worden en in bredere, samenhangende groepen of categorieën worden geplaatst. Hierdoor krijg je een beter hanteerbaar en gericht onderzoeksproject en kan het analyseproces verder ontwikkeld worden.

Er zijn twee belangrijke bronnen voor het bedenken van namen voor deze categorieën: je kunt termen gebruiken die uit je data naar voren komen; ze zijn gebaseerd op de termen die je respondenten zelf gebruiken (*in vivocodes*). Of je

gebruikt namen die zijn afgeleid van termen uit de bestaande theorie en literatuur (Strauss en Corbin, 2008). Dit laatste wordt afgereaden door Strauss en Corbin, omdat zij menen dat het gebruik ervan in je onderzoeksverslag ertoe kan leiden dat de lezer deze benamingen interpreteert volgens zijn eerdere begrip van die theoretische concepten en niet volgens de specifieke betekenis die nu aan deze termen is toegekend.

De categorieën die je uit je data afleidt, duiden op belangrijke thema's en zaken, en helpen je bedenken waar je je bij het verzamelen van nieuwe data op moet richten. Daarnaast kun je door de indeling in categorieën ook een beter beeld krijgen van je onderzoeksvraag. Gezien de aard van deze onderzoeksbenadering is de onderzoeksvraag in eerste instantie immers nogal breed, al moet zij wel binnen hanteerbare onderzoeksgrenzen liggen. Naarmate je door het analyseproces een duidelijker beeld krijgt van de richting van je onderzoek, kun je je onderzoeksvraag verfijnen en inperken (Strauss en Corbin, 2008).

Axiaal coderen

In deze fase ga je op zoek naar verbanden tussen de categorieën data die bij het open coderen zijn ontstaan. Het gaat hier om het ontwikkelen van een theorie. Wanneer er verbanden tussen categorieën worden gevonden, worden ze opnieuw hiërarchisch geordend, waarbij er subcategorieën ontstaan. Deze aanpak komt er op neer dat een verschijnsel (het onderwerp of een van de onderwerpen van je onderzoeksproject) nader wordt onderzocht en verklaard door vast te stellen wat er aan de hand is en waarom, welke omgevingsfactoren erop van invloed zijn (bijvoorbeeld economische, technologische, politieke, juridische, sociale en culturele factoren). Vervolgens wordt bekeken wat er in de onderzochte context mee wordt gedaan en wat de gevolgen van de ondernomen actie zijn. Het is duidelijk dat er een verband is tussen deze aspecten of categorieën en het doel van je analyse is om dit te verklaren.

Als je deze verbanden hebt gevonden, probeer je ze vervolgens te verifiëren met behulp van de data die je hebt verzameld. Daarvoor moet je vragen of stellingen formuleren, die vervolgens in proposities of hypothesen kunnen worden omgezet om de verbanden die je kennelijk hebt gevonden te toetsen (Strauss en Corbin, 2008). Vervolgens zoek je naar ondersteunend bewijs voor deze 'hypothesen' en naar gevallen waarbij je deze verbanden juist niet kunt vaststellen.

Selectief coderen

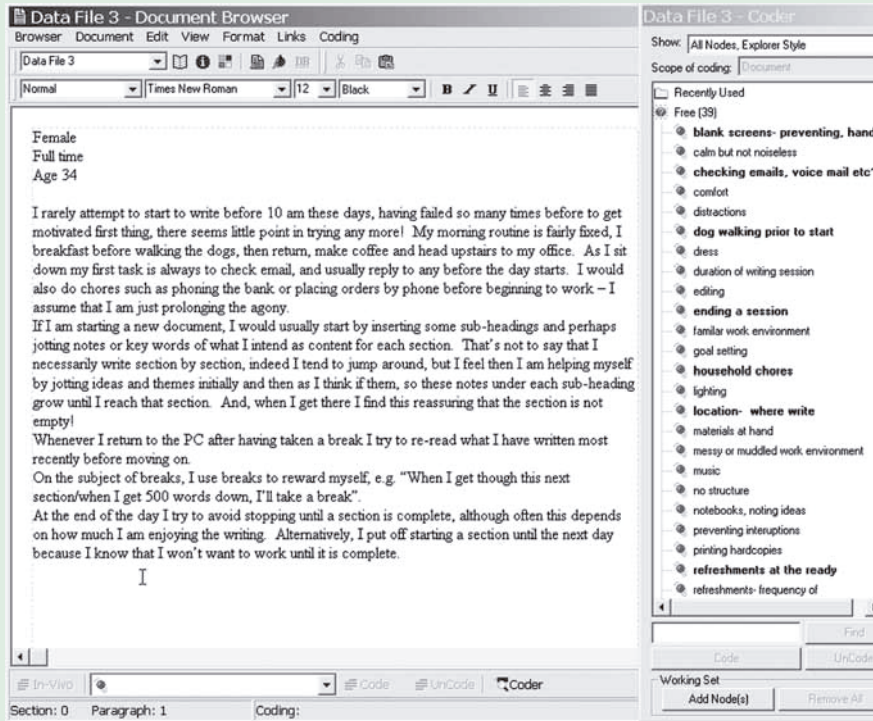
Na een lange periode van data verzamelen (die wel enkele maanden kan duren) een aantal hoofdcategorieën en daarmee samenhangende subcategorieën hebt opgesteld (Strauss en Corbin, 2008). De daaropvolgende fase wordt 'selectief coderen' genoemd. Deze fase is bedoeld om een van deze hoofdcategorieën te kiezen, die de centrale categorie of kerncategorie gaat heten, en die vervolgens te koppelen aan de andere hoofdcategorieën om het onderzoek zo tot één geheel te maken en een grounded theory te ontwikkelen (Strauss en Corbin, 2008). In de vorige fase ging het vooral om het herkennen van verbanden tussen categorieën en hun subcategorieën. In deze fase gaat het vooral om het herkennen en ontwikkelen van verbanden tussen de hoofdcategorieën die uit de analyse naar voren zijn gekomen om zo een verklarende theorie te ontwikkelen.

Kader 11.6 Studentenonderzoek centraal

Open coderen gebruiken

Ad is als onderdeel van zijn onderzoek erg geïnteresseerd geraakt in de problemen die zijn medestudenten hebben met het schrijven van een onderzoeksverslag. Als voorbereiding op een oefening in de klas heeft zijn docent onderzoeksmethoden de studenten gevraagd om schriftelijk te

beschrijven hoe ze zich voorbereiden op het schrijfproces. Ze moesten daarbij zeer gedetailleerd op deze voorbereiding ingaan. De transcripten in Word werden ingevoerd en geïmporteerd in het CAQDASpakket NVivo™. Met dit pakket werden aan elk transcript open codes toegekend, zoals in onderstaand fragment wordt geïllustreerd.

Op basis van de analyse die Ad vervolgens uitvoerde, ontwikkelde hij met zijn collega's de theorie dat de studenten tijdens het schrijven een aantal rituelen

doorlopen die het schrijfproces volgens hen positief beïnvloeden.

De implicaties van het gebruik van grounded theory

Uit deze korte beschrijving van de voornaamste procedures van een grounded theorystrategie kunnen we enkele conclusies trekken. Samenvattend kunnen we zeggen dat een grounded theorystrategie tot een onderzoekproces leidt dat tijdrovend, intensief en interactief is. Voordat je deze strategie gebruikt, moet je bedenken hoeveel tijd je voor je onderzoek hebt, welk competentieniveau vereist is, in hoeverre je toegang tot de data hebt en wat de logistieke gevolgen zijn van het feit dat je voor zo'n intensieve onderzoeksbenadering kiest. Verder kan het gebeuren dat je aan het eind van je onderzoek weinig hebt gevonden dat de moeite waard is. Dit is een belangrijk aspect waarmee je rekening moet houden bij de bepaling waarover je onderzoek moet gaan als je een grounded theoriebenadering en de voorgeschreven analyseprocedures wilt gebruiken.

11.8.5 Discoursanalyse

DISCOURSEANALYSE Een algemene term die een zeer grote variëteit van methoden voor de analyse van de taal op zichzelf omvat, over de vraag hoe en waarom personen in een specifieke sociale context taal gebruiken. In het bijzonder wordt hierbij onderzocht hoe taal (discourse) in de vorm van spraak en tekst de sociale wereld zowel vormt als reproduceert en/of verandert, in plaats van dat deze wordt gebruikt om de sociale wereld als verschijnsel aan het licht te brengen.

Discoursanalyse is een algemene benaming voor een grote hoeveelheid verschillende methoden om taal op zich te analyseren (Renkema, 2004). Discoursanalyse houdt zich bezig met de vraag waarom mensen in een specifieke sociale context taal gebruiken. Er wordt namelijk onderzocht hoe taal (een discours) in de vorm van gesprekken en teksten de sociale wereld construeert, maar tegelijkertijd ook reproduceert en/of verandert, en niet zozeer wordt gebruikt als middel om de sociale wereld als verschijnsel bloot te leggen (Phillips en Hardy, 2002). De onderzoekers die deze benadering hanteren, proberen te achterhalen hoe die reproductie of verandering tot stand komt. Gezien dit soort vragen zal het je niet verbazen dat de onderzoekers die discoursanalyse gebruiken gewoonlijk van een subjectivistische ontologie uitgaan. Wanneer je voor discoursanalyse kiest, doe je bijvoorbeeld onderzoek naar het taalgebruik in vakantiebrochures om de sociale werkelijkheid van een geheel verzorgde vakantie te construeren; of analyseer je de notulen van vergaderingen om de betekenis van de vergadering vanuit het standpunt van de voorzitter weer te geven. Hoewel er vele soorten discoursanalyse zijn, gaan we in deze subparagraaf op slechts één soort in, namelijk kritische discoursanalyse (Dick, 2004).

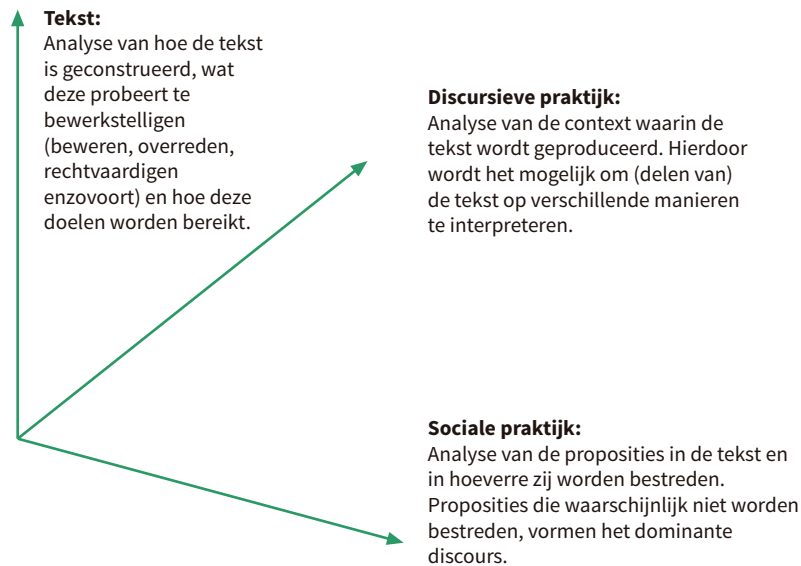
Bij kritische discoursanalyse wordt ervan uitgegaan dat de constructies die mensen maken niet alleen zijn bedoeld om betekenis te verlenen, maar ook om de onderliggende ideologische geloofssystemen van de maatschappij in zijn geheel te reproduceren of te bestrijden (Dick, 2004). Daardoor leveren verschillende discourses verschillende verklaringen op van eenzelfde verschijnsel, bijvoorbeeld een vergadering, een vakantie of een dag op het werk. Ze leveren ook verschillende versies van eenzelfde concept op. Zo zal het discours rond het gedrag dat van een schoolklas wordt verwacht waarschijnlijk verschillen tussen leerlingen die naar de basisschool of middelbare school gaan en studenten aan een hogeschool of universiteit. Daarnaast kan het concept 'leerling/student in een klas' alleen worden geconstrueerd in die maatschappijen waar een vorm van georganiseerd onderwijs bestaat.

De data die in een kritische discoursanalyse worden geanalyseerd zijn teksten. Deze kunnen echter, zoals uit paragraaf 11.3 blijkt, uit heel verschillende bronnen afkomstig zijn. Hierbij is het voor bepaald onderzoek nuttig om de specifieke context aan te geven, zoals bij de loopbaanidentiteit van afgestudeerden of de weerstand tegen diversiteitsinitiatieven in een bepaald type organisatie (Dick, 2004). De interviews worden voor de analyse volledig uitgeschreven, maar omdat de aandacht op de inhoud is geconcentreerd, hoeft je pauzes of overlappingsen tussen sprekers niet weer te geven (zie kader 11.1). Soms kun je steekproeven uit de data trekken in plaats van het hele interview uit te schrijven en te analyseren (schema 11.2). Nadat de data verzameld zijn, worden ze op kwalitatieve wijze geanalyseerd met de procedures uit paragraaf 11.5, op basis van een driedimensionaal analytisch kader. Elk discours wordt namelijk geanalyseerd vanuit het perspectief dat het gaat om een:

- tekst;
- discursieve praktijk;
- sociale praktijk.

In deze laatste dimensie, de sociale praktijk, wordt meestal duidelijk waar de discourses multi-interpretabel en tegenstrijdig zijn. De mate waarin in de tekst een bepaald standpunt wordt verdedigd, geeft een duidelijke indicatie van de

mate waarin dat standpunt wordt betwist. Waar standpunten in de tekst worden bestreden of hardnekkig worden verdedigd, zijn dat voorbeelden van een strijd om de hegemonie, waarbij twee of meer ideologieën om de dominante positie strijden. Discoursanalyse wil dus begrijpen hoe taal wordt gebruikt om aspecten van de wereld te construeren en te veranderen. Dit betekent dat je wordt gestimuleerd om je data zeer kritisch te analyseren. De belangrijkste nadelen van dit soort analyses zijn dat ze veel tijd kosten en je flink wat ervaring nodig hebt voordat je ermee uit de voeten kan. Daarnaast is het een omstreden methode waar veel discussie over is (Dick, 2004).

SCHEMA 11.5

Een driedimensionaal analytisch kader voor kritische discoursanalyse

11.8.6 Narratieve analyse

Afhankelijk van de aard van je onderzoeksdoel, -vragen, dataverzamelmethode en de data die dit oplevert, kan een narratieve analyse geschikt voor je zijn. Bij narratieve analyse ga je op zoek naar verhalen van je respondenten. Deze methode kan worden gebruikt als voornaamste middel of als aanvullend middel om je kwalitatieve data te analyseren. In dat geval kun je narratieve analyse gebruiken als middel om verbanden, relaties en sociaal geconstrueerde verklaringen die op natuurlijke wijze in narratieve verslagen naar voren komen nader te onderzoeken. Het is niet meer nodig om deze in categorieën en thema's op te delen. Met de structurelementen die in verhalen zitten, kun je ook elk afzonderlijk verhaal analyseren en eventueel de loop der gebeurtenissen in de verschillende verhalen vergelijken als je denkt dat dat iets oplevert.

Verhalen (stories) en verhalen vertellen (story telling) worden de afgelopen jaren vaker gebruikt in organisatieonderzoek. Verhalen worden gedefinieerd als vertellingen (narratives) met een plot en personages, die bij de verteller en zijn publiek emotie opwekken door uitweidingen en poëtische vrijheid (Gabriel, 2000). Bij data in de vorm van verhalen die worden verzameld door bijvoorbeeld semigestructureerde of niet-gestructureerde interviews, zijn de eisen die aan de juistheid worden gesteld vaak minder belangrijk. Het gaat om de punten die worden gemaakt en wat deze punten symboliseren, en hoe zij hun licht laten schijnen op bepaalde kwesties zoals politiek, cultuur en veranderingen in organisaties (Gabriel en Griffiths, 2004). Hoewel dergelijke verhalen niet altijd feitelijke informatie verschaffen, geven ze betekenis aan de feiten.

11.9 CAQDAS gebruiken voor kwalitatieve analyse

Computer Assisted Qualitative Data Analyse Software (CAQDAS) is een overkoepelende term voor verschillende softwareprogramma's. Peters geeft een selectief overzicht van veertien programma's waaronder Atlas.ti, Kwalitan, QRS Nud*ist en QRS NVivo. (Wester en Peters, 2009, p. 114). CAQDAS zelf is een netwerk dat zijn internetbasis heeft op caqdas.soc.surrey.ac.uk/. Peters heeft aan de toenmalige Katholieke Universiteit Nijmegen het softwareprogramma KWALITAN ontwikkeld, waarvan hij een uitgebreide beschrijving geeft met tientallen voorbeeldschermen van dit programma, een toepassing op de gefundeerde-theoriebenadering en enkele specifieke analysestrategieën, zoals de etnografische analyse en de narratieve analyse van mediaverhalen (Wester en Peters, 2009, pp. 117-180).

Een softwareprogramma zoals KWALITAN biedt een aantal voordelen bij het uitvoeren van de hiervoor besproken analyseprocedures. Wanneer het programma systematisch wordt gebruikt, kan het bijdragen aan de continuïteit van de analyse en wordt het onderzoek in methodisch opzicht transparanter en strakker uitgevoerd. Deze laatste punten werden door een van onze studenten samengevat met: 'Het dwingt je om je analyse fatsoenlijk uit te voeren!' Het gebruik van dit soort software kan echter problematisch zijn, niet in de laatste plaats omdat niet alle universiteiten en hogescholen erover beschikken!

Uit een evaluatie van CAQDAS zijn enkele problemen in het gebruik ervan duidelijk geworden. Hoewel er een aantal verschillende CAQDAS-programma's bestaan, bieden ze niet allemaal even veel mogelijkheden en zijn ze dus niet allemaal even nuttig voor de verschillende analysesituaties. Je moet daarom enigszins vertrouwd zijn met enkele verschillende programma's om te kunnen zeggen of ze geschikt zijn voor de analyses die je wilt gaan doen. Tegelijkertijd is de kans groot dat je aan jouw universiteit of hogeschool slechts uit een of twee programma's kunt kiezen om uit te proberen. Het is niet altijd even gemakkelijk om te zien wat een CAQDAS-pakket precies te bieden heeft wanneer je er zelf voor het eerst mee aan de slag gaat (Lewins en Silver, 2006: 1). En het is ook niet altijd even duidelijk welke vragen je anderen zou moeten stellen als je om hun mening vraagt. Maar de meeste softwarepakketten die we kennen en regelmatig bespreken, zijn in een of meerdere opzichten uitstekende producten. Veelal bieden hogescholen en universiteiten een aantal programma's aan.

11.9.1 Functies

Ondanks de verschillen tussen de CAQDAS-programma's zijn de manieren waarop ze een kwalitatieve analyse van de data kunnen vergemakkelijken in wezen dezelfde (Lewins en Silver, 2006):

- *Structuur van het onderzoeksproject*: alle databestanden in het onderzoeksproject kunnen worden opgeslagen of aan elkaar worden gekoppeld.
- *Eenvoudige toegang tot de data en interactiviteit*: na invoering van de data in het programma zijn ze bijna onmiddellijk beschikbaar.
- *Verkennde analyse van de data*: de tekst kun je doorzoeken op woord, zinsdeel of een verzameling woorden binnen een bepaalde context.
- *Coderen en ophalen data*: volledige vrijheid ten aanzien van het gebruik van inductieve, deductieve of een combinatie van beide codeerschema's om de data te coderen, op te halen, te hercoderen en te presenteren.

- *Projectmanagement en data ordenen*: krachtige middelen om het onderzoeksproject als geheel te beheren en de data te ordenen. Door de ordening van de data kun je je op deelverzamelingen data richten.
- *Zoeken en data bevragen*: op basis van de gebruikte taal, inclusief het automatisch coderen van de data, of op basis van de verbanden tussen codes, voor verschillende data-eenheden om hypothesen op te stellen en voor theorievorming.
- *Memo's, commentaar, aantekeningen maken*: gedachten met betrekking tot de data kunnen systematisch worden vastgelegd.
- *Output*: je kunt er rapporten op papier mee maken of de output naar andere toepassingen exporteren, zoals naar tekstverwerkingsprogramma's of spreadsheets en je kunt er ook tabellen mee maken.

Wat uit deze lijst niet duidelijk wordt, is dat sommige CAQDAS-pakketten bepaalde soorten kwalitatieve data-analyseprocedures beter kunnen ondersteunen dan andere. Dit betekent dat je misschien wel met meer dan één pakket moet testen, voordat je het CAQDAS-pakket vindt dat aan je wensen beantwoordt. De keuze voor een bepaald CAQDAS-pakket is uiteindelijk afhankelijk van een reeks factoren, waaronder niet in de laatste plaats de voordelen die het CAQDAS-programma oplevert vergeleken met de tijd die je moet investeren om het programma te leren. Deze factoren zijn in de vorm van een checklist samengevat:

- Hoeveel data heb je die kwalitatief geanalyseerd moeten worden?
- Hoe belangrijk zijn deze data vergeleken met de andere data die je voor je onderzoeksproject hebt verzameld?
- Hoeveel tijd heb je om het pakket te leren gebruiken?
- Op hoeveel ondersteuning kun je rekenen om het pakket te leren gebruiken?
- Met welk besturingssysteem werkt jouw computer?
- Hoeveel geheugen heeft jouw computer?
- Hoeveel tijd heb je beschikbaar voor je analyse?
- Wil je software waarmee je je data op inductieve (of deductieve) wijze analyseert?
- Wil je een pakket dat je helpt je denken te ordenen en waarmee je je eigen codes kunt ontwikkelen?
- Wil je een pakket waarmee je de manier waarop taal in je data wordt gebruikt kunt onderzoeken?
- Wil je een pakket waarmee je de verbanden tussen je data in diagrammen kunt weergeven?
- Wil je een pakket waarmee je je data kunt kwantificeren?

Op MyLab vind je een aantal url's van veelvoorkomende CAQDAS aanbieders.

11.9.2 De nieuwste CAQDAS-versies verkennen

Informatie in de gedrukte pers over CAQDAS-programma's is meestal snel weer verouderd. Uiteraard zijn er diverse platforms voor de uitwisseling en discussie over kwalitatief onderzoek. In Nederland is dat bijvoorbeeld *Kwalon*. Gelukkig kun je ook heel veel actuele informatie vinden op de website van het CAQDAS Networking Project van de Universiteit van Surrey (<http://caqdas.soc.surrey.ac.uk/>). Als je overweegt om CAQDAS te gebruiken, raden we je ten sterkste aan om een kijkje op deze website te nemen, die behalve heel veel nuttige bijdragen ook weblinks heeft naar de sites van commerciële softwareproducenten met onder andere demonstratieversies van de software die je kunt downloaden. We raden je ook aan om de internetsites van CAQDAS-producenten te bekijken voor meer

informatie en een demonstratie van de nieuwste versies van deze pakketten. Enkele van de meest gebruikte pakketten vind je in schema 11.5.

11.10 Samenvatting

- Kwalitatieve data zijn niet-numerieke data die niet gekwantificeerd zijn. Het zijn de verzamelde niet-gestandaardiseerde data die aan de hand van concepten geïnclassificeerd en geanalyseerd worden.
- Kwalitatieve analyse houdt gewoonlijk een of meer van de volgende activiteiten in: de data samenvatten, in categorieën indelen en structureren door middel van een verhaal om verbanden vast te stellen, proposities te ontwikkelen en te toetsen en goed gefundeerde conclusies te trekken. Het kan ertoe leiden dat categorieën opnieuw worden geanalyseerd die op basis van een kwantitatieve analyse van kwalitatieve data zijn ontwikkeld.
- Het verzamelen en analyseren van de data is altijd een interactief proces.
- Er zijn hulpmiddelen die je kunt gebruiken om je data kwalitatief te analyseren, zoals tussentijdse samenvattingen, memo's voor jezelf en een onderzoekslogboek.
- Kwalitatieve analyseprocedures kunnen zowel bij een deductieve als een inductieve onderzoeksbenadering worden gebruikt.
- Computerondersteunde kwalitatieve data-analysesoftware (CAQDAS, zoals KWALITAN) kan een goed hulpmiddel zijn bij de kwalitatieve analyse voor het beheren van je onderzoeksproject en bij het ordenen van je data, het dicht bij je data blijven, het verkennen, coderen en ophalen van je data, het zoeken en bevragen van je data om proposities en theorieën te ontwikkelen en om je gedachten systematisch te noteren.

MyLab | Nederlandstalig

Op www.pearsonmylab.nl vind je studiemateriaal en de eText om je begrip en kennis van dit hoofdstuk uit te breiden en te oefenen.